

doen. Later ging hij schrijven en lezingen houden. In de vrijdenkersbeweging was hij een geziene figuur want je lachte je te barsten. Hij kon op zo'n komiese, humoristische wijze de zaak te kakken zetten. Dat was geweldig. Anna Blaman was een onderwijzeres in de franse taal, een lesbische vrouw. Het was een serieuze vrouw. Die lezingen gingen over het vrijdenken in de maatschappij, over van alles, alle aktuele dingen en over het geloof. Wat het in de loop der tijden maatschappelijk betekend had en wat ze eigenlijk allemaal hadden uitgevreten. Dat er oorlogen door ontstaan en dat de arbeider onderdrukt wordt, nou ja opium voor het volk, daar komt het op neer hè. Piet Spicht heb ik meegemaakt en Sam de Wolf. Maar Constandse stak boven alles uit. Zo'n innerlijk beschaafde kerel en hij had zo'n manier van spreken en zo'n overtuiging, maar ook feitenkennis, dat was enorm.

VRIJDENKERSVEREENIGING

DE DAGERAAD

AFD: ROTTERDAM L.M.O.

Ontwerp voor een spandoek van de Dageraad op de Linker Maasoever. Het paarse viooltje was het symbool van de vrijdenkers. Het ontwerp is gemaakt door Rinus Goedhart.

Wat voor soort mensen zaten er bij de Vrijdenkers?

Nou, dat waren niet alleen arbeiders, het waren allemaal bewust denkende mensen. Er werd ook veel gedebateerd. Er waren wel eens van die theologen die er zich aan waagden, maar die bleven nergens hoor. Er waren dan ook leden en bezoekers die in debat gingen en dat was hoogst interessant om daar naar te luisteren. Daar was die Constandse geweldig in, daar kon niemand tegenop. Voor de oorlog was ik nog geen lid van de Dageraad, maar ik ging wel naar lezingen. Hoe dat nou komt, weet ik niet. Ook gewoon omdat het een centenkwestie was, het kostte allemaal geld.

DE ANARCHISTEN

Er is geen beweging zó zwart gemaakt als het anarchisme. In de voorstelling van de burgers bestond de anarchist alleen als bommenlegger en de anarchie als komplette chaos. Het idee wat de anarchisten zelf hadden, was wel even anders. Anarchisten wilden een klassenloze maatschappij, waarin iedereen niet alleen genoeg te eten had, maar waar ook nog eens een keertje vrijheid en gelijkheid bestonden. Om dat te bereiken moesten allereerst de staat en allerhande verouderde autoritaire structuren omver gekgeld worden. Geld, belastingen, leger en politie werden afgeschaft. De produktiemiddelen werden in handen van de gemeenschap gebracht. Bedrijven werden gecollectiviseerd en op het platteland werden de landerijen samengevoegd tot communes. Collectieven en communes ondersteunden elkaar en waren met elkaar verbonden door federaties. Alles werd georganiseerd van onder naar boven, alles ging op basis van vrijwilligheid. Als principe gold: werken naar vermogen en nemen naar behoefte. De anarchisten wilden geen nieuwe staat en geen nieuwe partijen. "Het socialisme zal vrij zijn, of niet zijn" was een uitspraak. Hierin lag het verschil met het autoritaire- of staatsocialisme. De kommunisten bv. wilden de verovering van de staatsmacht en de

instelling van de diktatuur van het proletariaat. Volgens Lenin zou tijdens die diktatuur de staat langzaam afsterven. De anarchisten geloofden daar niet zo veel van. Wel waren de anarchisten enthousiast over de Oktober-revolutie, die ze zagen als een werkelijke sociale revolutie. Maar hun enthousiasme bekoelde toen bleek dat de bolsjewiki de revolutie opgeslokt hadden en hun partijdiktatuur gevestigd hadden. Ook in de Sovjet-Unie kregen de anarchisten niet de gelegenheid om hun idealen in praktijk om te zetten.

Hier in Nederland heeft het anarchisme eveneens weinig kans gekregen. Toch heeft hier een tijd lang een bloeiende anarchistiese beweging bestaan. Dat is allemaal begonnen met Ferdinand Domela Nieuwenhuis.

FERDINAND DOMELA NIEUWENHUIS

Ferdinand Domela Nieuwenhuis was de vader van het anarchisme in Nederland. Domela Nieuwenhuis ontwikkelde zich van predikant tot anarchist, of vrije socialist zoals hij het zelf noemde. Nadat hij de kerk verliet, richtte hij het blad "Recht voor Allen" op, waarin hij het opnam voor de verdrukten. Hij stelde zich in 1888 verkiesbaar om ook in het parlement de stem van de arbeiders door te laten klinken. Domela Nieuwenhuis was de eerste socialist in het parlement. Het werden voor hem de onaangenaamste jaren uit zijn leven. Domela Nieuwenhuis zag in dat er via het parlement niets te bereiken viel voor de arbeiders. Alleen revolutie kon nog uitkomst brengen. Domela Nieuwenhuis trok zich terug uit de redactie van Recht voor Allen en brak ook met de Sociaal Democratiese Bond. Domela Nieuwenhuis werd sociaal-anarchist en richtte in 1898 het blad "De Vrije Socialist" op. Hij stelde dat vrije socialisme tegenover het autoritaire socialisme van Marx en in ons land de SDAP. De sociaal-democratie wilde verovering van de politieke macht, terwijl anarchisten zoals Domela Nieuwenhuis de vernietiging van alle macht in hun vaandel hadden geschreven. Domela Nieuwenhuis noemde zich sociaal-anarchist om zich te onderscheiden van de individuele anarchisten, maar hij moest zelf ook niet veel hebben van organisatie. Zo was hij tegen de aaneensluiting van vrije socialistiese groepen in een federatie. In vakbonden, zoals het NAS, zag hij alleen maar belangenorganisaties en de oprichting van een anarchistiese internationale noemde hij de eerste stap op een gevaarlijke weg.

Het anarchisme van Domela Nieuwenhuis hield vooral in: anti-militarisme. In 1904 richtte hij de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging, IAMV op. Tegenover de oorlogsvoorbereidingen van de europese grootmachten stelde Domela Nieuwenhuis de algemene werkstaking. Hij was dan ook teleurgesteld toen die staking uitbleef in 1914 en de arbeiders van verschillende landen elkaar afslachtten in de loopgraven. In 1919 stierf hij en z'n begrafenis in Amsterdam liep uit op een massale demonstratie. Domela Nieuwenhuis had veel invloed onder de arbeiders, vooral als propagandist. Hij was een fel bestrijder van kerk, kapitaal, kazerne, kroeg en koningshuis. Veel arbeiders zijn door zijn toedoen vrijdenker, geheelonthouder of vegetariër geworden. Domela Nieuwenhuis bleef altijd iets van een profeet over zich houden. De friese veenarbeiders noemden hem niet voor niets: "Onze Verlosser". Zijn invloed deed zich nog tientallen jaren na zijn dood gelden.

SYNDICALISME

Naast het vrije socialisme bestond er ook nog het syndicalisme. Het syndicalisme hier in Nederland werd vertegenwoordigd door het NAS, het Nationaal Arbeids Sekretariaat. Het NAS was in 1893 opgericht. De grote propagandist van het syndicalisme in Nederland was Chr. Cornelissen. Het NAS was een federatief verbond van vakorganisaties, plaatselijk waren die bonden gefedereerd in het Plaatselijk Arbeids Sekretariaat. Het NAS was in haar begintijd fel anti-parlementair. Ze vond dat de bevrijding van de arbeiders alleen het werk van de arbeiders zelf kon zijn. Het NAS koos voor direkte actie, er werd niet van te voren onderhandeld met de patroons. In spontane acties zag het NAS een middel om de onderlinge solidariteit te versterken en het bewustzijn te verhogen. De weg naar revolutie verliep via de algemene werkstaking, die volgens Cornelissen binnen 2 dagen het kapitalisme lam kon leggen. Het NAS was dus niet alleen een belangenorganisatie, maar ook een leerschool voor de arbeiders, die hen moest voorbereiden op hun taak na de revolutie.

In het NAS zaten natuurlijk niet alleen anarchisten. Na de Eerste Wereldoorlog toen het NAS opeens een geweldige groei doormaakte, kreeg de nieuwbakken CPH belangstelling voor de organisatie. Kommunisten binnen het NAS streefden naar aansluiting bij de Rode Vakbewegings Internationale van Moskou. Dit lokte een reactie uit, de anarcho-syndicalisten splitsten zich af en stichtten in 1923 het Nederlands Syndicalistisch

Vakverbond, het NSV. Het NSV is heel klein gebleven, het was meer een propaganda-organisatie dan een vakbond. De anarcho-syndicalisten waren voor organisatie van de arbeiders in vakbonden, maar tegen partijen, verkiezingen en het parlement. Woordvoerder van dit syndicalisme was Arthur Lehning. Het NSV was aangesloten bij de Internationale Arbeiders Associatie, een anarchistiese internationale. Deze was op een kongres van 25 december 1922 tot 2 januari 1923 te Berlijn opgericht door revolutionaire syndicalisten uit verschillende landen.

Er waren ook anarchisten die iedere vorm van organisatie, ook in vakbonden, afwezen. Anton Constandse vond dat de strijd voor dagelijkse belangetjes de arbeider corrupt maakte. Bovendien leidde het de aandacht af van het hoofddoel: de revolutie. Voor het maken van die revolutie was de vakbeweging totaal ongeschikt. Constandse zag meer heil in bedrijfsbezettingen en het vormen van arbeidersraden.

RELIGIEUS ANARCHISME

Naast het sociaal-anarchisme en het revolutionaire syndicalisme bestond er ook nog zoiets als een religieus anarchisme. Dit anarchisme had als idool de russiese schrijver Leo Tolstoj. Zijn anarchisme droeg een sterk pacifisties karakter. In Nederland is vooral dominee Bart de Ligt bekend geworden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij één van de vele ondertekenaars van het dienstweigeraarsmanifest. Tijdens de actie voor de dienstweigeraar Herman Groenendaal werd Bart de Ligt gearresteerd wegens opruiing. De Ligt werd samen met een aantal Tolstoianen de oprichter van de Bond van Religieuze Anarcho-Communisten. In 1931 liet de bond het religieuze vallen en werd de naam Bond van Anarcho-Socialisten, BAS. De BAS gaf het blad "Bevrijding" uit, dat was gewijd aan de vernieuwing van het socialisme. In dat blad schreven ook mensen als Henriëtte Roland Holst. Religieuze anarchisten gingen natuurlijk niet naar de kerk, wel was de godsdienst een inspiratiebron voor hen. Socialisme werd vooral gezien als zelfbevrijding. Of zoals De Ligt het zei: "Elk behoort zijn eigen Messias te worden". Met hun pacifisme kregen ze in de loop van de jaren twintig ook veel invloed binnen de IAMV. Bij de oprichting had de IAMV nog onderscheid gemaakt tussen bevrijdend- en onderdrukkend geweld. In de jaren dertig werd alle geweld afgewezen, dat hield tevens een afkeuring in van de strijd die de anarchisten in Spanje tegen Franco voerden. Elk leger, ook een anarchistiese militie, was slecht. De Spaanse Burgeroorlog leidde tot een wanhopige verdeeldheid onder de nederlandse anarchisten. Een poging om alle anarchisten in één organisatie te krijgen, de Federatie van Anarchisten in Nederland was gedoemd tot mislukken. De invloed van de anarchisten op de arbeidersbeweging is nooit groot geweest. Hun rol in de klassenstrijd bleef beperkt. Na de Eerste Wereldoorlog leefde het anarchisme kortstondig op. Veel anarchisten weigerden dienst en het antimilitarisme kwam tot grote bloei. In de jongerenbeweging van de jaren twintig roerden zich groepen als de SAJO-jongeren en de Moker-jongeren. De anarchistiese activiteit kwam tot een kookpunt tijdens de acties voor de vrijlating van Sacco en Vanzetti. Daarna heeft het anarchisme geen grote betekenis meer gehad.

ROTTERDAM

In Rotterdam was er in de jaren dertig weinig meer van het anarchisme te bespeuren. In Rotterdam waren er nog hooguit enkele tientallen die zich anarchist noemden. De meesten daarvan waren actief in de IAMV of in de vrijdenkersvereniging de Dageraad. Ook waren er die zich inzetten voor de opvang van duitse vluchtelingen in organisaties als de Internationale Rode Hulp. Ook werden er af en toe door anarchisten manifesten verspreid aan de stempellokalen, of avondjes gehouden in kleine kelders. Een vaste organisatie met een geregeld verschijnend blad en activiteiten, dat ontbrak. Dat wilden de anarchisten ook niet. Het anarchisme was voor comité-vorming en dan het liefst voor comitees zonder politieke partijen. Zo was er in 1927 een anarchistiese Sacco en Vanzetti-comité die massameetings belegde voor de vrijlating van deze twee italiaanse anarchisten. Toen de beroering eenmaal verstomd was, werd het comité weer opgeheven. In de jaren dertig, toen de reactie al welig tierde (Hitler zat al in het zadel en de bom op de Zeven Provinciën was al gevallen), voelden veel anarchisten zich aangetrokken tot de onweersfilosofie van Jan Börger. Ze bekeerden zich en werden Börgeriaan. De hoogtijdagen van Ferdinand Domela Nieuwenhuis waren in de jaren dertig voorgoed voorbij.

Bram van de Haterd

We hadden hier de gereedschapsbuurt. Die lag achter de Strevelsweg. Daar had je de Egstraat, de Ploegstraat enz. Daar zaten dus anarchisten en vrijdenkers. Dat waren oudere en jongere mensen en werkelozen. We gaven elkaar literatuur en boeken. We

gingen lezen, debatteren met elkaar, we gingen vergaderingen beleggen. Alle zeilen werden bijgezet om de vergaderingen vol te krijgen. We hebben een prachtige vergadering gehad in de grote zaal van de Spil. Toen sprak ds. Schermerhorn. Hij heeft toen gesproken voor een hele volle zaal.

Arend van Brugge

Je hebt een dienstweigeraar gehad, dat was Herman Groenendaal. Dat is een hele grote aktie geweest, overal stond op de muren gekladderd: Herman Groenendaal moet vrij. Toen had die vrijdenkersbeweging een hoop in de melk te brokkelen. Je had bv. bij van de Meer & Schoep een broodbezorger en die was anti-militarist. Toen had je de mariniers, die liepen over de Goudsesingel met een muziekkorps dan kwam hij voorbij met z'n bakkerswagen, zette zijn wagen langs de kant en hij begon hard te brullen als die hele stoet voorbij kwam: "De wapens neer voortaan soldaten!" Glashard hè. Zulke mensen had je bij je, het waren niet allemaal opgewarmde dooien. We hebben wat gelachen.

Kees

Ik kom oorspronkelijk uit de anarchistiese beweging, de Vrijdenkers. Ik zat bij de Moker, bij de Branding. Zuiver anarchistiese beweging. Daar kwam ik vandaan. Eerst oorspronkelijk uit de AJC, ik was een linkse AJC'er. Toen kwam ik in kontakt met de Freie Jugend, Duitsers. We kregen toen hier kontakt met de anti-militaristen, met de dienstweigeraars. Dat was de Moker en de Branding. Ik heb nog artikeltjes geschreven voor de Moker en de Branding. Dat was echt lollig, daarin zaten Overstege, Groenendaal, Constandse, Jo de Haas en noem maar op. Al die figuren zaten daarin. Wij kolporteerden toen ook met "De Wapens Neder" van het IAMV, daar hadden we ook kontakten mee. Die anti-militaristiese beweging was zo verdoezeld, zo verspreid en erg idealisties. Ik zocht meer de praktische kant. Ik ondervond dat de kommunistiese partij van toen werkte vanuit het principe van: naar de bedrijven toe. Ik kreeg het begrip van, ja godverdomme dat is waar, in de bedrijven daar ligt het. Bij de arbeiders daar ligt het. Daar moet je zijn. Die hebben een vuist, die kunnen een vuist maken.

NOOIT WEER OORLOG!

DE DAAD.

Anarchisten leven in het veld er rondomheen als het ware, aan de zijkant bleven ze om de massa heenlopen. Ze zochten een aantal figuren uit en diskussieerden erg veel en praatten erg veel en filosofeerden erg veel. Dat was erg leuk, het was voor jezelf een stuk bevrediging waarin je jezelf waar kon maken. Waarin je kon zeggen: nou

zo is het en zo zie ik het. Tot prakties werk kwam het bijna niet, want aanslagen plegen, nou dat lag heel ver weg. Er is eens een poging geweest vanuit anarchistiese kringen om een aanslag te plegen op het munitiedepot in Haarlem. Maar dat was allemaal heel vaag. Er werd gezongen voor de gevangenis muren, voor de dienstweigeraars. Er werden bloemetjes gestuurd en er werden briefjes gestuurd. Dat waren leuke dingen natuurlijk maar het was voor mij geen bevrediging. Ik zag dat dat ook geen oplossing was.

Ik heb ook in een anarchistiese kommune gezeten. Dat was allemaal in handen van anarchisten, christen-anarchisten. Maar die stonden op een geweldloze basis. Als het paard niet werken wilde voor de ploeg, dan zeiden ze: "Betsie kom nou". Ja maar, Betsie had geen zin vandaag. "Ja, Betsie kom nou" en eens over zijn manen strijken. En dan kreeg Betsie een suikerklontje, maar Betsie had geen zin om te werken. Nou dan ging Betsie naar de stal en er werd geen zweep gebruikt. Er werd niet aan de leidsels getrokken. Als jij geen zin had om te gaan werken, aardappels poten of rooien of wat dan ook, dan hoefde je niet. Dat gebeurde daar. Maar er waren ook weer andere goeie jongens, die gingen kranten drukken. We hadden ook een drukkerij en daar werden kranten gedrukt. De groenten die we daar teelden werd ingepakt en aan de arbeiders van Philips verkocht. Maar we gingen ook vergaderingen beleggen voor die Philips-arbeiders. En we hielden demonstraties. Buiten aan de weg naar Best-Eindhoven stond een heel groot spandoek, daar stond op: "Niets is misdadiger dan de politie". Dat werd natuurlijk in Brabant, rondom Philips, niet gepikt. Dat moest daar weg. Er lag was hypotheek op die grond daar van die kommune en Philips heeft zich daar langzaam meester van gemaakt. Nou en toen zijn er wat anderen overgebleven en die gingen zich bemoeien met textiel. Die Ploeg textielstoffenfabriek was ook een gemeenschappelijk bedrijfje van arbeiders. Een beetje vaag. Dat was er van overgebleven. Aanvankelijk was het een grote kolonie.

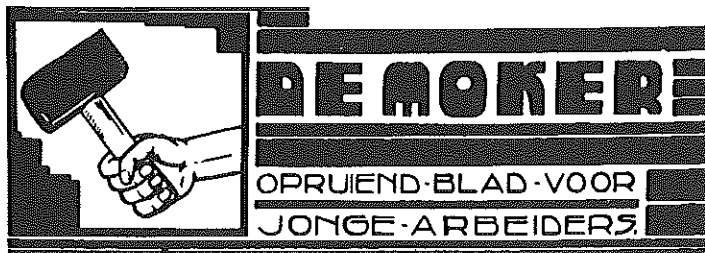
Hoeveel mensen waren het?

Dat was heel verschillend, in de zomer waren het er meer, want het hooi was lekker om in te slapen, soms waren er vijftig, soms dertig en soms zestig. Het was in Best bij Eindhoven. Dat land was geschonken door een aantal hele rijke christen-dames. Het ging toen wel op christelijke grondslag. Er waren nog meer van die dingen. De Groene Kan was een aardewerkfabriek. Dat was oorspronkelijk een vrije leefgemeenschap van anti-militaristen en anarchisten. Je had in die tijd vrij veel van die dingen.

In Rotterdam was ook een anarchistiese beweging. Die konsentreerde zich heel sterk op de dienstweigeren. Het konsentreerde zich ook rond de syndikalistiese vakbeweging. Uit die beweging kwamen de anarchisten voort. Ze hadden veel kontakten met de vrijdenkersvereniging "De Dageraad". Toch was het anti-militarisme het belangrijkste. Je had de IAMV, de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging en die gaven een behoorlijk blad uit "De Wapens Neder". Dat blad had in linkse kringen een grote sympathie. Je had de jongerenbeweging van de anarchisten, die het blad de Branding en de Moker uitgaven. Aan die Moker heb ik zelf nog wel eens meegedaan en ik heb er ook mee gekolporteed. Je had hier in Rotterdam een groep van ongeveer dertig, veertig anarchistiese jongeren. Die hielden zich met dienstweigeren en vrijdenkerij bezig. Ze voerden ook wel kleine akties. Ze bereikten hun hoogtepunt tijdens de akties rond Sacco en Vanzetti. Het anarchisties-syndikalisties comité organiseerde toen grote massa-demonstraties en massa-bijeenkomsten. Die demonstraties waren heel goed georganiseerd en hadden een grote massaliteit. Er werd wat aan scholing gedaan, maar niet veel. Er werd lektuur verspreid en de boeken van de Rode Bibliotheek werden veel gelezen in anarchistiese kring. Maar als politieke massabeweging is het nooit uit de verf gekomen. De vrijdenkersbeweging was tamelijk sterk. Je kon rustig zeggen dat in de winter bijna elke zondag een groot bioskooptheater vol zat, waar dan lezingen werden gehouden door o.a. Constandse. Dat was een zeer populaire figuur. Af en toe hoorde je wel eens wat van die anarchisten, maar daar werd nooit veel publiciteit aan gegeven. Er werden wel eens geruchten verspreid dat er een aanslag gepleegd zou worden op een munitiedepot en dat er gewerkt werd onder militairen met brochures en pamfletten. Maar veel invloed op de arbeidersklasse hadden ze niet, het was meer een intellektuele strijd. Het was een gesloten groep van gelijkgestemde mensen, erg idealisties georiënteerd, minder prakties. Anarchisten waren toen anti-organisatie ingesteld, er was wel comitévorming. Bakoenin en Kropotkin waren dan de theoretici voor een aantal, maar een hoop anarchisten wisten van het bestaan van deze lektuur niks af. Dat was een mankement in die beweging.

Je vond die anarchisten terug in de vrijdenkersbeweging en de esperantobeweging. Die

floreerden toen tamelijk, want de arbeiders hadden veel vrije tijd om zich te ontwikkelen. Later zagen we een groot aantal van die figuren naar Jan Börger overstappen. Dat was een Hegeliaan. Binnen die kring voelden ze zich thuis. Ze konden zich daar bekwaamen met kursussen en discussies en aan de stempellokalen herkenden we ze dan als filosofen van Börger. Ze kregen op een bepaald moment nog een behoorlijke invloed in Rotterdam. Hun opstelling was: geen activiteit, maar de dingen beschouwen en doordenken. En als iedereen dat maar zou doen, dan zou de maatschappij wel veranderen. Het was een soort passiviteit die het karakter kreeg van: ik weet het, ik ben de intellektueel en dat is de massa en die zal het toch nooit te weten komen, het gaat alleen maar om de bovenlaag. Ze hadden wel een idee over de Staat, het parlementarisme en actie, maar die actie kwam niet van de grond omdat er geen organisatievorm kwam.

GEBED TOT DEN SCHEPPER

VRIJ VERTAALD UIT HET FRANSCH DOOR G. DAMIANI

GEBED TOT DEN SCHEPPER.
Vrij vertaald uit 't Fransch naar
G. DAMIANI.

O Heer, waarom trokt gij ons uit de modder, waarin wij krioelden gelijk de neerigste wormen, en waarom vormdet gij ons met uwe bevuilde handen, zonder die van te voren te reinigen?

Waarom gaalt gij ons zonn' bedorven: ziel, gelijk de uwe?

Zoo de schepping niet anders als een weldadigheid was, waarom hebt ge dan verlangd naar ons lijden?

Waarom gaalt gij ons geen lippen met een zoete glimlach en geen voorhoofd van oogeruimdheid, zonder rimpels van zorg en ellende?

Waarom hebt gij ons verdeeld in slaven en meesters, in misdadigers en beulen... in potsenmakers en wijsgeeren, in werkezels en staatslieden?

Waarom gaalt gij ons den haat in het hart en het medelijden op de lippen?

Waarom hebt ge geweld dat onze vrouwen verouderen bij de eerste streelingen van liefde en bij het verlangen om moeder te zijn wegwijnen als sneeuw voor de zon?

"O Heer, God van goedheid!"

De wereld is bezaaid met ongelukkigen, die lijden ter eere uwer schepping. Er zijn insecten die maar één dag leven zonder nut en kinderen die geboren worden om later op de slagvelden te sterven.

Dikbuikige nietsnutters, die zich te goed doen aan het zweet en bloed van hen, die afstompen in fabrieken, kolennijnen, kantren en landerijen.

Dat is toch uw schepping!

O God van rechtvaardigheid!

Gij schepper van bloedarmoede, tuberculose, syphilis en wat al meer Gij dnet sterven de één door slechte spijsvertering door overvloed en de ander door uitputting.

Gij prijst de kuisheid en betaalt de liefde met geld.....

Uw heiligen zijn niet anders dan laaards: uw uitverkorenen niets anders dan geboren misdadigers.

Oh Heer!

U belooft de ontucht en bedriegerij hier op aarde en de deugd na den dood.

de eerste maal met Xanthippe en de tweede maal met den giltheker....

de male met den giltheker....

Onnatuurlijke vader gij hebt uw zoon aan het kruis laten nagelen om uw eigen

Zie pag. 2

Er kwamen wel eens anarchisten naar het stempellokaal, maar dan werd er hoofdzakelijk gediskussieerd. Er waren ook wel eens kleine vergaderingetjes, maar dan zaten er niet meer dan vijftien, twintig man. Dat was de eigen parochie. Het had naar de massa toe geen effect. De burgerpers verhevigde het beeld wat de mensen van anarchisten hadden. Anarchisten waren bommengooiers. Als er in Spanje, eigenlijk de bakermat van het anarchisme, iets gebeurde, dan werd dat hier in Nederland aangegrepen om alles wat links was "bommengooiers en terroristen" te noemen. Op die impopulariteit in de burgerlijke pers teerden die anarchisten. Bepaalde figuren in de anarchistiese beweging trokken dat imago naar zich toe. Maar er waren ook een hele hoop goede figuren bij. Wat je ook van Constandse denken mag, hij heeft in de linkse beweging een behoorlijke rol gespeeld. Hij heeft een hoop duidelijk weten te maken aan de mensen, ondanks dat hij ook door de CPH bestreden werd.

Bestreden jullie als CPH'ers de anarchisten?

Ja, in de discussie. Hoofdzakelijk op grond van het feit dat zij de organisatie af-

wezen. Niet vanwege hun principes, maar vanwege het afwijzen van organisatie, het afwijzen van de massa. Mijn standpunt is: je kan voor jezelf een ideale maatschappij bedenken, dat is dan niet zo moeilijk, maar het bouwen aan een socialistiese maatschappij heeft te maken met de massa-onderdrukking. Je zag die idealistische anarchistiese types terug bij de landbouwkolonies. Daar trokken ze heen en daarin verdwenen ze dan ook. Dat is wat tegenwoordig de geitenharensokkengroep is. Wij vonden dat ze verloren waren voor de strijd. Ze trokken zich terug op de hei en probeerden het voor zichzelf zo prettig mogelijk te maken. En dat lukte ook wel. Terugtrekken op de hei en in de grond gaan ploegen en peen gaan poten en peentjes eten en konijnen fokken. Dat is natuurlijk erg gezellig, maar als je dan niet in de gaten hebt dat er aan de andere kant een fabriek ontstaat die atoombommen maakt, waar jij met je peentjes toch ook aan ten gronde gaat, dan ben je toch ook op de verkeerde weg. Op het menselijke vlak was er met de anarchisten een nauwe samenwerking. Veel anarchisten namen na 1933 gevluchtte duitse kommunisten in huis, maar op het politieke en organisatoriese vlak waren er tegenstellingen. Volgens mij was de strenge gedisciplineerde organisatievorm van de kommunistiese partij een afschrikking voor dergelijke idealisties ingestelde mensen. Ze konden die gedisciplineerdheid niet opbrengen, dat was ook heel erg moeilijk.

Ans Oonk

M'n vader was een rasechte anarchist, die kwam op z'n zestiende jaar al bij Domela Nieuwenhuis. Hij is van de catechesatie afgeschopt omdat hij teveel vroeg en zo is hij ook van het geloof afgeraakt. Ik kwam uit een groot gezin. Iedereen was toen gelovig. Mijn moeder was ook gelovig. Ze waren dan wel niet streng gelovig, maar gedoopt moest er worden. Toen was ze aan het zesde of zevende kind bezig en dat moest in de kerk gedoopt worden. Mijn moeder was straatarm en toen moest ze in de kerk een dubbeltje betalen voor de plaats en dat had ze niet. Toen mocht ze niet gaan zitten. Ze is toen de kerk uitgeloven en toen had mijn vader haar er eindelijk van overtuigd dat ze daar vandaan moest blijven. Het stond of viel met een dubbeltje voor die plaats. Daarna zijn er nooit geen kinderen meer gedoopt. Ik ben dan ook als zodanig een heiden. We waren met twaalf kinderen thuis, de jongste daarvan is gestorven. Ik ben in de Warmoexierstraat geboren. Het was een echte arbeidersbuurt en dan zat je nooit op weelde. Het was een zijstraat van de Goudseweg. Mijn vader was oorspronkelijk timmerman bij de gemeente en is later baas geworden. Hij had voor die tijd een hele goeie baan, maar ze noemden hem daar wel Rooie Willem omdat hij toch wel heel erg op z'n punten stond en heel erg eerlijk was. De mensen waar hij mee werkten hadden erg veel sympathie voor hem. Hij ging iedere zondag met Domela Nieuwenhuis op stap het hele land door. Er zijn ook wel konfliktsituaties geweest want mijn moeder vond dat niet zo leuk. Iemand die altijd in verwachting is en dan de man altijd op stap in de weekenden... Dat was de enigste vrije dag die hij had natuurlijk. Maar ze hebben het verder toch wel erg goed gehad samen. En daar zijn wij in opgegroeid. Mijn vader trok veel met de kinderen op voor zover hij vrij was. Dan nam hij ons mee, wandelen en spelletjes doen. Ik had wel een hele goeie vader. En dat kan ook niet anders, want hij had z'n principes maar waar te maken in z'n gezin.

Mijn vader vertelde weleens over het Noordplein. Er was toendertijd een christen-anarchist, Kees Boeke, die liet zich daar aan een boom vastketenen. Die man had geweldloze theorieën. Spreken dat mocht toen nog niet op het Noordplein, iedereen werd toen nog weggejaagd, maar die man liet zich aan een boom vastketenen. Dan was dat een hele bedoening voor dat ze die vent losgemaakt hadden. En al die tijd kon hij dan lekker doorkwekken. Mijn vader vertelde ook van een anarchistencafé op de Goudseweg. Dat was van de familie Croiset. Dat was een cafeetje en daar kwamen ze allemaal bij mekaar. Iedereen pakte z'n eigen neut of een kop koffie en het geld werd in de bak gegooid. Dat ging in het volle vertrouwen van iedereen die daar kwam. Daar werd altijd heftig gediskussieerd.

Heeft u van huis uit dingen meegekregen waardoor u later belangstelling heeft gekregen voor de politiek?

Ja, het lezen. M'n vader had in die tijd al een kast met boeken die echt de moeite waard waren. Echt goeie literatuur, boeken van Heijermans, Ibsen en Zola, wat allemaal sociaal bewogen literatuur was. Hij had de franse schrijvers, de russiese schrijvers. Toen mijn moeder niet meer zo gezond was, deed ik het huishouden. Dan moest ik vrijdags alles een goeie beurt geven en dan zette ik heel snel alles voor de deur, dan pikte ik een boek uit de kast, daar mocht ik niet aankomen, en dan ging ik zitten lezen. Zo ben je eigenlijk aan die hele boel begonnen. Het stond daar maar. En ik moest eraf blijven, nou iets wat je niet mag dat doe je natuurlijk. En zo ben ik

aan het lezen gegaan. Eigenlijk een heleboel dingen al waar ik helemaal nog niet aan toe was. Bijvoorbeeld de "Gezangen van Maldoror", dat was een boek wat altijd verboden was door de kerk. Dat boek was van een 18-jarige jongen met hele aparte sexuele fantasieën. Heel goed is dat, ontzettend goed. Als je daar als meisje van 14 jaar in zit te snuffelen, dan weet je niet wat je zit te lezen. Je groeit toch nog op met het verhaaltje van de rooie kool. Daar werd gewoon niet over gepraat, daar moest je maar achter zien te komen. Ik werd door m'n moeder ook wel de kamer uitgestuurd als ze 't daarover hadden. Niet door m'n vader. Maar doordat ik veel meegenomen ben naar die zondagochtendbijeenkomsten van de Dageraad wist ik 't wel. Daar werden prachtigmooi-e voorlichtingsfilms gedraaid van de toermalige NVSH, de Neo-Malthusiaanse Bond. Er werden ook voordrachten gegeven door dokter Tuyt, die psycholoog en dan kom je toch allerlei dingen te weten waar je in je verdere leven positieve dingen aan overhoudt. Zoals bv. over homosexualiteit. Ik was heel jong toen ik daar al vanaf wist. Voor die tijd was dat een taboe waar niemand het over had. Maar die dokter Tuyt die was zelf een homoseksueel. Die heeft daar ook voor gevangen gezeten, omdat hij een jonge vriend had wiens ouders daar tegen op kwamen. En dat werd allemaal naar voren gebracht op die zondagochtenden van de Dageraad. Dat was echt cultureel gericht, niet politiek. Die bijeenkomsten waren in het Scala-theater op de Kruiskade of in het Roxy-theater, al naar gelang dat ze in konden huren. Ik ging dan altijd met m'n vader en m'n moeder mee aan het handje. Mijn vader was ook vrijdenker.

De vrijdenkersbeweging informeerde de mensen literair. Je moet je voorstellen dat de arbeiders toen helemaal niet in aanraking kwamen met literatuur of muziek. De mensen hadden er geen interesse bij omdat ze hard werkten en God dankten als ze weer thuis waren en hun bed in konden kruipen. Daar heeft de Dageraad verandering ingebracht. De SDAP heeft ook wel aan de ontwikkeling van de arbeiders gewerkt, maar dat was meer op politiek gebied. De Dageraad was zuiver atheïsties. Ze verzette zich tegen die kerktoestanden. De kerk had een enorme invloed op de mensen, ze hielden de mensen zo klein. Daar heb ik goddank geen last van gehad. We hebben ons allemaal uit laten schrijven uit de kerk. Er is toen een actie gevoerd in die Dageraadsbeweging en toen kon iedereen zich uit laten schrijven uit de kerk en dat is toen onder die Dageraads-mensen heel massaal gebeurd. Ze hadden zelf formulieren gedrukt, die je bij hen kon afhalen en dat leverde je dan weer bij hun in. En dan regelden zij verder die uitschrijving. Daar hoefde jij je niet mee te bemoeien. Dat zat die kerkhiërarchie natuurlijk niet zo lekker. Maar het heeft niet zo'n opzien gebaard, omdat het natuurlijk toch niet zo'n massabeweging was. Qua mensenaantal is het altijd een kleine vereniging gebleven. Je was lid van de Dageraad en al naar gelang je interesse had deed je mee aan de activiteiten. Jan Warnaar voerde de administratie van die Dageraadsbeweging. Hij organiseerde, samen met anderen, die kunst- en filmochtenden. Ze lieten daar films zien die in diè tijd de moeite waard waren om te zien. We hebben "Frühlings erwachen" gezien, dat was een duitse film die ging over de abortuskwesitie. De film speelde zich af in een middenstandsmilieu van een advocatenfamilie. Dat ging over een jonge vrouw die verloofd was met een meester in de rechten. Die verloofde was anti-abortus en die had verschillende mensen veroordeeld omdat ze abortus lieten plegen of die dat deden. Ze woonden in een huis met een conciërge. En die conciërge had een debiele zoon. En dat meisje had examen gedaan en die kreeg van haar verloofde een fruitmand met een fles wijn erin. En wat gebeurt er, die debiele jongen brengt die fruitmand naar boven. Dat meisje is er niet en die jongen gaat in die mand staan snuffelen en die vindt die fles en die drinkt die fles wijn leeg. Dat meisje komt thuis en die wordt verkracht door die debiel. En nou komt natuurlijk het kardinale punt: wat moet er gaan gebeuren, want het blijkt dat ze zwanger is. Moet dat kind geboren worden of moet er abortus gepleegd worden? Dus dat was voor die tijd een ontzettend progressieve film. En dan komt die kerel ook tot het inzicht dat hij eigenlijk niet het recht heeft om als advocaat in te grijpen in die dingen. Het ging om mensen die vaak heel erg arm waren, die wanhopig waren over het feit dat er wêér een kind geboren moest worden. Die stapten dan naar zo'n juffrouw toe, die met alle ellende vandien, zo'n kind wegmaakte. Daar gingen ook vaak vrouwen aan dood. Dat werd met breinaalden enzo gedaan. Dat soort films werden daar gedraaid.

Werden er ook russiese films gedraaid, zoals de pantserkruiser Potemkin?

Niet in de Dageraad. Daar waren ze niet bij geïnteresseerd, dat was hun stroming niet.

De Dageraad kwam met propaganda voor geboortebeperving. Er kwamen sprekers van de Neo-Malthusiaanse Bond en er werd ook gestimuleerd om naar die Bond toe te gaan en informatie te vragen over voorbehoedsmiddelen. Dat is allemaal werk van de Dageraad

geweest, dat is heel positief geweest.

Wat hielden die kunstochtenden precies in?

Dat waren voordrachten. Willem van de Capelle kwam er regelmatig. Dan kwam hij met stukken van Heijermans, er werden ook toneel- en dansvoorstellingen gegeven bv. van Ibsen bv. "Peer Gynt". Dan kwam hij deklameren en dan was er een dansgroepje van E-leonora Duran. Die dansten op die muziek van Peer Gynt. Er werd ook bij gezongen. Voor mensen die weinig met cultuur gekonfronteerd werden was het natuurlijk prachtig. De zalen waren ook altijd uitverkocht. Het zat altijd hartstikke vol. Willem van Iepen-daal hing ook altijd wel in die boel rond, maar hij was niet altijd echt in de Dage-raad aanwezig. Hij is echt een randfiguur geweest. Eentje die zo'n beetje op z'n eigen akkertje scharrelde. Die Jan Warnaar stond altijd met een boekenstand op die ochtenden. Daar werd anti-militaristische literatuur verkocht en ook de boeken van de Bi-bliotheek voor Ontwikkeling en Ontspanning. De BOO, de Rode Bibliotheek, gaf ontzet-

VRIJDENKERS VEREENIGING

DE DAGERAAD

AFDEELING: ROTTERDAM

== SCALA THEATER ==

— KRUISKADE —

ZONDAG 28 NOVEMBER half elf

Spreker: **Dr. H. C. HAGA** over

**De invloed van de alcohol
op het menselijk lichaam**

Vertoening van de film

**TUSSCHEN
14 EN 17**

KAARTEN à 35 cent bij Muziekhandel v. Esse & Co., Opport 114, F. v. d. Goorberg, Sigeronm Nieuwe Binnenweg 414,
P. C. v. Wessel, Carnissingsingel 259 H. Groenaveld, Lange Herengweg 157
Leden vrije toegang op vertoon Lidmaatschapskaart tot 10.15 uur. Na dien tijd wordt over de plaatsen beslist

Een affiesje voor een zondagochtendbijeenkomst van de Dageraad.

tend goeie literatuur uit. Van alle mogelijke schrijvers, van russiese schrijvers, van Tolstoi enz. Van Nietzsche en Max Stirner en van franse schrijvers. Dat was goed vertaald en vrij goedkoop, die boeken waren meen ik maar twee kwartjes. Dat was om de mensen in de gelegenheid te stellen om die boeken ook te kopen. Jan Warnaar is begonnen met die boekenstand na die grote havenstaking in 1920. Die heeft heel erg lang geduurd. Hij, Frits van Krieken en nog een paar anderen hadden die staking op poten gezet. Zij zijn toen ontslagen en konden nooit meer aan het werk komen. Die werden op de zwarte lijst gezet. En toen heeft hij, omdat hij al in de Dageraad actief was, die boekenbeweging opgezet. En daar stond hij ook altijd mee op de markt. Hij had een stand op de Goudsesingel en daar kwamen zaterdags de mensen naar toe om een beetje te

politieken en te kijken wat voor nieuwe literatuur er was. De krant werd daar verkocht, de Vrijdenker en de Vrije Socialist van Gerard Rijnders. Dat was zo toen ik 19, 20 jaar was. Ik heb heel lang in die vrijdenkersbeweging gezeten. Ik ging als kind al mee met mijn vader. Ik moet Domela Nieuwenhuis nog een keer gehoord hebben. Ik was 7, 8 jaar dat ik al met 'm mee ging op zondagmorgen, netjes aangekleed. Ja, ik was z'n eerste en oudste dochter, hij had er maar twee, en daar moest natuurlijk mee gepronkt worden. Ik heb er alleen maar voordeel van gehad later. Je bent het niet overal mee eens, maar de sfeer is zo belangrijk. En muziek komt altijd over natuurlijk. Mijn vader was ook een opera-fan en die italiaanse opera's heb ik allemaal gezien. Dan zaten we in de engelenbak.

Zat u ook in een kindergroep van de Dageraad?

Nee, die hadden ze niet. Ik heb er ook prakties nooit kinderen gezien toen ik zelf daar rondscharrelde. Dat hebben ze ook nooit gehad. Wel mensen die in die anti-militaristische beweging actief waren en dan wel voor hun kinderen de zaak klaarden. Ik heb een vrouw gekend die had twee zoons en die waren dan op de leeftijd dat ze de dienst in moesten. Toen heeft zij geweigerd. Zij zei: "Dat gebeurt niet, dat maak ik wel uit of die jongens de dienst in gaan of niet". Wij noemden haar het dienstweigerarsvrouwetje, dat is een heel actief wijffie geweest. En als ze dan bij haar aan de deur kwamen, dan liet ze ze ook niet binnen. Toen de jongens er later voor de wet niet meer onderuit konden komen omdat ze wettelijk volwassen waren, toen zijn ze toch opgepakt. Maar in principe heeft zij geweigerd. Ze zei: "De kinderen zijn van mij, ik heb ze op de wereld gezet en ik ben er verantwoordelijk voor en ik wens ze niet als kanonnenvlees af te staan". Maar dat dienstweigeren kwam niet veel voor in Rotterdam. De mensen hadden niet zo'n sympathie voor dienstweigerars toen. Mijn zwager weigerde ook dienst en als z'n burenen hem tegenkwamen op straat dan spuwden ze voor 'm op de grond. Met het uitbreken van de oorlog, toen we hier natuurlijk de gevolgen zagen van het vreselijke bombardement in Rotterdam, toen zijn ze wel naar hem toegekomen en hebben ze erkend dat ze toch wel respect voor hem hadden. Die anti-militaristische beweging was ook niet zo groot. We hadden wel akties, maar dat was altijd maar een handje vol mensen. We gingen bv. op de fiets en dan hadden we wat van die spandoekjes bij ons: "Geen man, geen cent voor het militarisme". Maar dan had je wel in een tijd van een zucht één of andere agent naast je dat je dat ding niet mee mocht nemen zo. Daar hadden we wel geduvel mee natuurlijk.

Ik ken nog een leuk verhaal over de dienstweigerperiode van mijn zwager Wim Motz. Hij was steeds op de vlucht. Ze hadden geen kinderen en ze woonden in de Johan Idastraat. En de politie zat achter hem aan om hem op te pakken. Op een avond bleef een vriend van hen, Ab Huisstede, daar slapen. Die zei: "Wim, ik blijf hier want ik heb zo'n idee dat er vannacht wel wat gebeurt". "Nou ja" zegt tie, "dat is goed" en hij bleef daar slapen. Er werd 's morgens heel vroeg gebeld, om een uur of zeven. Die vriend die stapt zijn bed uit en gaat in zijn onderbroek naar de deur en doet de deur open. "Ben ik hier bij Motz?" "Ja". "Nou wil u maar meekomen". "Ja, dat is ook wat, moet ik zó mee?" Dat waren twee van die gabbers van de politie. Hij trekt z'n broek aan. Wim was inmiddels even weggedoken. Co, m'n schoonzus, liep daar en vroeg: "Wat is er aan de hand?". "Ja, er staat politie buiten en die willen de gang in en ik moet mee naar

het politieburo". Hij komt daar op het politieburo. "Zo meneer Motz, u bent al een tijdje voortvluchtig". Hij zegt: "Meneer Motz? Ik ben Motz niet". "U bent Motz niet?" "Nee". "Maar we vroegen toch..." "Ja, u was wel bij Motz, maar ik ben Motz niet". "Was Motz dan niet thuis?". "Nee, Motz is niet thuis". "Wat deed u daar dan?" Hij zegt: "Slapen". Nou, daar stonden ze dan met hun goeie gedrag. Hij moest zich natuurlijk legitimeren dat hij Ab Huisstede was en niet Wim Motz. Dat was natuurlijk een reuze stunt. Nou, hij terug. "Nou Wim, je kan wel verwachten dat ze vandaag of morgen ineens weer op de stoep staan". We hadden nog een vriend, Piet Enenaam, die kwam daar ook. Piet zegt: "Ik blijf wel slapen". Piet heeft daar twee nachten geslapen. Op een ochtend komt de vuilnisman en Piet pakt met z'n verwarde kop de vuilnisbak op. Die moest buiten gezet worden. Hij zei: "Dat doe ik wel even, blijf jij maar binnen" tegen m'n zwager. Dus Piet gaat met die vuilnisbak naar buiten toe en wie staan daar op die stoep: die twee zelfde agenten. "U bent Motz hè? Komt u maar mee." "Mag ik me effe aankleden" zegt tie. En die agenten, wat slimmer als de vorige keer, gingen er achteraan. Co liep nog in haar nachtjapon, want het was nog hartstikke vroeg. Piet trekt z'n broek en z'n jas aan en gaat mee naar het Haagseveer. En hij kwam op het Haagseveer: "Nou Motz, het is nu wat beter gegaan dan de vorige keer". Hij zegt: "Ik ben Motz niet". Zegt die vent: "Bent u Motz niet?". "Nee" zegt die, ik ben van Enenaam. "Kunt u zich legitimeren?" Dat kon hij natuurlijk. Toen zegt die vent met een huilerige stem: "Dit heb ik nou nog nooit meegemaakt, zo onheus ben ik nog nooit behandeld". Maar binnen de kortst mogelijke tijd hebben ze hem toen bij het stempelburo gepakt. Daar kon hij niet onderuit. Hij probeerde wel altijd zo snel mogelijk z'n snor te drukken, maar toen ze een paar keer zo'n joker gehaald hadden zijn ze natuurlijk fel gaan opletten. Ze hebben hem toen naar de Koepel in Breda gebracht, een militaire gevangenis. Daar is hij toen onmiddellijk in hongerstaking gegaan. Dat heeft bij elkaar 22 dagen geduurd. Het is wel een doordouwer geweest. Tijdens z'n hongerstaking hebben cipiers ook kannen met melk in z'n cel gezet, maar die schopte hij gelijk om. Hij dronk alleen maar water. Na 22 dagen moesten ze hem vrijlaten. Hij was heel erg verzwakt, maar die cipiers wilden hem een wenteltrap af laten lopen. Maar een vriend van hem zei: "Wacht maar Wim, ik kom je wel halen". Ze hadden hem gewoon dood willen laten vallen.

Er is ook een ondersteuningsactie gevoerd voor zijn vrouw. Dat was allemaal vanuit die anti-militaristische vereniging. Er werd ook altijd met bonnen gewerkt voor degenen die dienstweigerden zodat hun familie niet brodeloos werd. Er kwam toch wel vrij veel geld binnen dan. Ik verkocht zelf ook die bonnen. Je had maar een beperkte interessegroep. Je hoefde nergens te komen met die bonnen. De mensen die wezen dat af. Ten eerste waren de mensen veelste arm en ten tweede waren de mensen niet geïnteresseerd bij die politieke toestanden, dus je kwam altijd op dezelfde adressen terecht.

Ruime bijverdienste door Boekcolportage

Degenen die reeds als colporteur voor anti-militaristische, anarchistische of socialistische organisaties zijn werkzaam geweest, genieten de voorkeur.
Brieven aan de Adm. v. d. Blad

De man één kwartje
kost de nieuwe kruiser aan de burgerij.
Pas die het kwartje weigert — NU —
doet niet mee.

DE WAPENS NEDER

Maandorgaan van de Intern. Anti-Militaristische Vereeniging
(I.A.M.V.) Sectie Nederland
Redactie-Adres: Laurierstraat 127, Den Haag
Adm.-Adres: Paviljoensgracht 68-70, Den Haag
Abonnementsprijs, speciaal Kerstnummer inbegrepen f 0.85 p. jaar

DIENSTWEIGERAARS

In de Bijzondere Strafvangenis in Den Haag zitten opgesloten:
Rinse v. d. Jagt; Chris v. d. Spoor; Toon v. d. Duyne; Piet v. d. Zee; Willem v. d. Sluis; Piet Kossen; H. Siepel; Henk de Boer; Kees Kracht; Jan Rol; Jaap Sterk; Thijs Toerreppel; Thijs Vlam; Nico Wiese; Wobbe Witvoet; Piet Tippersma; R. Wieringa; W. van Buiten; Jan Baron; Eeuwe Duursma; Maarten Akkermans; Harm Breider; W. Bornelissen; R. Luurtsema; Cor Swart; Tiebo Popkes; Hendrik Pomp; S. Smit; Dirk de Korte.
Veranderingen en nieuwe adressen gelieve men vóór den 20sten van elke maand op te geven aan Tj. Joustra, Middenstraat 50, Den Helder.

Advertenties uit "Bevrijding" juli 1933.

Ik heb ook de onthulling van het Domela Nieuwenhuis-monument meegemaakt. Op een gegeven moment is er een monument onthuld ter nagedachtenis aan Domela Nieuwenhuis. Dat heeft een massa mensen op de been gebracht, dat houd je niet voor mogelijk. Daar

kwamen allerlei stromingen van de politiek op af. Iedereen wist wel wat voor figuur Domela Nieuwenhuis geweest was, voor- en tegenstanders. Ik was toen een jaar of twintig. We zijn toen op de fiets naar Amsterdam gegaan. We deden toen alles op de fiets. Dan kampeerden we ergens of we sliepen rustig op straat. We hadden afgesproken met een groepje van een man of acht, negen, dat we er naar toe zouden gaan. We hadden ook allerlei materiaal bij ons om uit te zetten. En die anarchisten hadden dan die zwarte vlaggen hè en dat mocht niet. Je mocht wel allerlei vlaggen meedragen maar niet die anarchistenvlag. Er is toen pittig gevochten hoor. Toen dat monument onthuld was, kreeg je een hele grote demonstratie. En die amsterdammers, die jongens van de Hooiboot en die rotterdammers die liepen natuurlijk in die groep van de anarchisten, van die Alarmisten en die ontplooiden daar die zwarte vlaggen. En daar zat meteen de politie achteraan. Die vlaggen moesten ingerold worden, maar dat deden die jongens natuurlijk niet. Dat lukte niet. Ik zie het ze nog doen, dat waren zulke dikke stokken en daar liepen ze mee naar een lantarenpaal met z'n twee en dan krakten ze 'm in tweeën en daar begonnen ze ook mee te meppen. Ik heb er nog onder een paard gezeten toen. Daar hebben ze me onderuit moeten halen. Je werd zo onder de voet gelopen. Die massa mensen raakte in paniek want de politie begon te rammelen en de boel uit mekaar te jagen. Op een gegeven moment viel ik, ik struikelde. Ik ben er nog goed vanaf gekomen. Wij vluchtten toen de Jordaan in, daar zaten toen voor een groot gedeelte Jodenmensen. Maar daar kon je ook van op je donder krijgen want die waren zo oranjegezind als wat. De politie kon daar niet inkomen in die smalle stegen. Die paarden konden er wel in, maar die konden dan niet hard meer lopen. Maar die motorfietsen waar ze ons mee achterna zaten die konden er niet in. Maar die bewoners die joegen ons die stegen weer uit. Dat was een hele rel toen.

Die jongens van de Hooiboot waren echte knokkers. Ze zaten op zo'n woonark, die in één van die amsterdamse grachten lag. De Hooiboot noemden we die schuit. Het was eigenlijk net zoiets als die zolder van ons in de Wildezeesteeg. Er zaten jongens zoals Siem Korper, die ook nog in de Spaanse Burgeroorlog heeft meegevochten, Joop Richter en Nico Raket. Nico Raket speelde bij ons ook weleens viool. Hij kon ook prachtige verhalen vertellen.

Ik zat toen bij de Alarmisten. Ik ben daar als volgt bijgekomen. Op de Botersloot

3e JAARGANG

No. 6

10 CENT

alarm

Anarchistisch Maandblad

Redactie:
A. L. CONSTANDSE
Klimopstraat 172 - Den Haag

KUNSTNUMMER
1923

Administratie:
H. C. HUBER
Zestienhovenstr. 9a Rotterdam

kwamen we altijd in een geheelonthouderscafé. Daar dronk je chocolademelk. Daar kwamen al die groepen hè, van de kommunistiese beweging en aanverwante groepen en ook van de geheelonthouders zelf. Daar zaten ook vergaderzaaltjes, er werd ook vergaderd. Toen wij werkten en geld verdienden waren we daar welkom, maar op een gegeven moment werd er geen geld meer verteerd, want iedereen werd werkeloos. En toen werden er aanmerkingen gemaakt dat we een te grote bek hadden. Er werd dan gezegd: "Jullie trappen hier altijd herrie en de mensen blijven weg". En toen hebben we in de Wildezeesteeg een zolder gehuurd. Die Wildezeesteeg was een hele smalle steeg aan de Goudsesingel. Daar woonde een vriend van ons, dat was een meubelbeeldhouwer en die had daar een heel groot atelier waar hij werkte en die kon de huur niet meer betalen. Met een vriend samen had hij een ander zoldertje gehuurd en toen zei hij: "Als jullie er wat voor voelen dan kunnen jullie hier wel komen zitten". En toen heeft mijn man die zolder gehuurd voor vier gulden in de week. Dat hebben we toen helemaal uitgebroken, dat werd een grote zaal en daar zijn we toen heen getrokken en daar kon iedereen te-

recht. Als iemand thuis trammelant had kon hij daar blijven slapen. En er werd koffie en thee gezet en voor een paar centen kon je koffie en thee drinken zo 's morgens. Het zat altijd stikvol met werkelozen in die crisisperiode. Daar werden toen ook vergaderingen gehouden. Er was zo'n beetje een vaste groep van honderd mensen die er regelmatig kwam.

We noemden ons Alarmisten. Die naam werd al eerder gebruikt in de jaren twintig. We gebruikten die naam om ons te onderscheiden van die Dageraadsbeweging, want die vonden we te officieel toen. Dat vond ik zelf niet. Ik vond die Dageraadsbeweging altijd zelf heel positief.

Iedereen die daar kwam die droeg bij aan de huur. Iedereen gaf een paar centen totdat die vier gulden bij mekaar waren. Dat heeft tot aan de oorlog toe zo gefunctioneerd. We zaten daar altijd gezellig bij elkaar, te politieken en te vergaderen. We hielden ook verkiezingsstunts. Vandaar uit werd er gekalkt. We hebben een keer met de verkiezingen een stunt uitgehaald met een doodskist. Toen hebben we daar een hele houten kist in elkaar getimmerd, echt een doodskist, en die hebben we volgegooid met hele zware stenen en dichtgetimmerd. En mijn vriendin en ik hebben toen van bloemkoolbla-

Gebed van het Kamerlid

Onze Vader gezag, die in de stembus zijt,
Geheiligd worden Uw 5000 gulden,
Dat Uw zegeningen komen,
En de arbeiders mij kiezen.
Zowel om me vet te mesten,
Als om me fijn te doen reizen
Geef ons heden ons baantje weer
En vergeef ons onze revolutionaire zonden
Omdat we onze kiezers toch altijd verraden en bedrogen hebben.
En leidt ons niet in de verzoeking
der opstandigheid tegen U, o heilige Staat,
En verlos ons door Uw gevangenis,
Van de boze anarchist, die niet stemmen wil
Amen.

Patroon tot arbeider: Ziehier het stembiljet om
jouw belangen te verdedigen – en het geweer, om
mijn belangen te verdedigen...

deren een soort krans gemaakt en op die kist hebben ze leuzen gezet zoals: "Het parlement is de dood van het socialisme" en al dat soort dingen. We waren anti-parlementair. Bovenop de kist hadden we een doodskop geschilderd en erbij gezet: levensgevaarlijk, explosief materiaal! Op een zondagmorgen heel vroeg hebben we een handwagen gehuurd. Toen hadden we ook een paar van die marktschragen. Het moest natuurlijk allemaal razendsnel gebeuren. We hebben die kist naar beneden gesjouwd. Dat heeft ook nogal wat hoofdbrekens gekost, want we zaten daar op die zolder. We moesten het ook voorzichtig doen want de politie kwam daar vrij regelmatig kijken wat we daar uitspookten. We hadden die kist op die kar en die hadden we afgedekt en dat was hollen, hollen, hollen. We zaten niet zover van de Coolsingel af. We moesten de Goudsesingel af en dan door die straatjes en dan zat je in een mum van tijd op de Coolsingel. De jongens hadden zich allemaal keurig netjes aangekleed, pakken aan en hoed op dat ze niet in de gaten zouden lopen. Die kist zou heel snel op die schragen gezet worden en één van ons zou er dan als de donder met die kar vandoor gaan. Dat is toen prachtig mooi gelukt. Wij zijn er toen omheen gaan staan, net of we nergens vanaf wisten: "goh, wat is dat nou weer voor ding". Nou in een tijd van een zucht was het zwart van de mensen daar. Het was inmiddels een uur of half tien. Toen werd de politie gealar-

meerd. Niemand dorst aan die kist te komen natuurlijk. Op een gegeven moment kwamen er twee militairen aan en die werden erbij geroepen en die moesten die kist naar het stadhuis brengen. Die kerels hadden er zelf geen zin in. Hoe dat in het stadhuis verder afgelopen is dat weten we niet want wij mochten er niet in natuurlijk. Heel de massa mensen ging achter die politie te paard en die kerels die die kist liepen te sjouwen aan. En toen werden we weggeslagen allemaal. Er heeft niks in de krant gestaan, dat hebben ze doodgezwegen. Maar wij hadden er wel plezier in. De bedoeling was gelukt. Dat was dan in die verkiezingstijden dat we dat deden.

We hebben ook nog eens een keer een heel groot bord gemaakt. Dat was in de periode van die Colijnregering. Colijn had toen die bom gegooid op de Zeven Provinciën. Een broer van mij heeft dat geschilderd. Dat was de kop van Colijn en dan zie je zo die handen van 'm met van die lange puntnagels waar het bloed vanaf droop en dan stond er: "Wat de uitslag ook zal zijn, het is, het blijft toch altijd en dan hadden ze een H en dan Co en dan een lijn er achter". Dat was een soort rebus, zodat ze ons niet konden beschuldigen van belediging. Die kar was prachtig. Die hebben we door de stad gereden. Toen zijn we bij het land van Hoboken, waar altijd gevoetbald werd, gepakt. Toen werden we tegen het hek aangedrukt met de motorfietsen. Eén van ons liep foto's te maken van die hele boel en daar gingen ze toen achteraan en die reden ze bijna plat tegen een hek aan. Toen hadden ze ze te pakken en toen werden ze gedwongen om die kar te rijden, maar dat deden ze niet. Ze zeiden: "Doe het zelf maar". Toen gingen ze met die kar naar het politieburo aan de Ruilstraat in het westen geloof ik. Wij liepen aan de overkant. Hij zei: "Ik arresteer jullie" en wij zeiden: "Dat moet je dan maar eens zien te doen, wij zijn met z'n tiene en jij bent alleen, dus we gaan echt wel vrijwillig mee". We hebben toen foto's gemaakt, want toen liep die agent achter die kar. Nou die waren prachtig. We konden toen geen mooiere reclame hebben.

Die akties voeren dat was het enige wat we konden doen, want geld voor een krantje was er niet. Er was wel "De Vrije Socialist" en er werden brochures geschreven. Eén van ons heeft toen nog eens drie maanden in de gevangenis gezeten. Er was toen een brochure en die heette: "God, Nederland en Oranje - Uitbuiting, Moord en wat franje". Die werden verkocht, maar dat was een verboden brochure, dat ging over het koningshuis en die was geloof ik door Constandse geschreven. En daar werden ze mee gepakt bij de stempelburo's. Eén van ons had al gezegd: "Joh, dat moet je niet doen want er lopen daar stillen". Lui die je niet herkende als agenten, wij kenden die gasten meestal wel, maar ja er kwamen toch steeds anderen voor in de plaats. En één van ons is toen inderdaad gepakt en die heeft drie maanden vastgezeten voor het verspreiden van verboden literatuur en majesteitsschennis. Dat was Kees Odekerk.

We liepen zelf ook allemaal aan de steun, tenminste degenen van ons die getrouwd waren. Wat we ook deden was valse fietsplaatjes maken. Dat was drie gulden en dat konden we niet betalen dus maakten we ze zelf.

Die zolder was heel bekend in de stad. Daar kwam ook af en toe 's avonds de politie naar boven om te kijken wat we uitvraatten. We maakten ook plezier. We hielden er oudejaarsavonden en dan kwamen er van heinde en ver, ook uit Amsterdam, al onze vrienden en kennissen. We waren dan met een man of 60, 70. Er werden oliebollen gebakken, de één kon voordragen, de ander speelde gitaar en er werd gezongen. Er was veel vrolijkheid bij, ondanks de toestanden waar we in zaten.

Er kwamen ook wel sprekers in dat zaaltje. Jo de Haas, Anton Constandse kwam er wel eens, Arie Veldman was een figuur die ook altijd wel aktief was. Verder organiseerden we dat onderelkaar, dan koos je een onderwerp en dan ging je daar over diskussiëren. We waren atheïsties en anti-parlementair. Er kwamen mensen van alle leeftijden, de meesten waren werkeloos. De meesten waren mannen, vrouwen zaten er niet zoveel.

Een stuk of 4, 5, jonge meiden zoals ik. Ze vonden ons wel rare meiden. Je leefde op een manier die niet geaccepteerd werd. Niet dat we nou maar raak leefden, maar wij hingen altijd tussen de jongens in. Dat was op zich al iets heel onbehoorlijks dat je dat deed.

Tot m'n twintigste jaar heb ik bij mijn moeder het huishouden gedaan. Daarna ben ik zo hier en daar, te hooi en te gras aan het werk gegaan. Ik ben dienstbode geweest en ik heb op een fabriek gewerkt. Ik heb niks geleerd, ik had alleen maar lagere school. Het enige wat je leerde was een beetje rekenen, lezen en schrijven. Het had niet zoveel om het lijf. Het was ook nog niet verplicht, je kon gewoon wegblijven. Als kinderen zo 10, 11 jaar waren dan probeerden de ouders of die kinderen ook niet wat konden verdienen. Bij ons thuis was dat niet nodig omdat m'n vader behoorlijk werk had. Mijn moeder heeft ook met vier werkeloze jongens in huis gezeten.

Ik heb ook nog als winkelmeisje bij Jamin op de Goudseweg gewerkt. Ik had toen geld nodig. Eerst heb ik er alleen in de weekends gewerkt. Ik verdiende 5 gulden, daarvan gaf ik f 2,50 aan m'n moeder. Later heb ik er hele weken gewerkt. Toen verdiende ik een tientje, waarvan de helft naar m'n moeder ging als kostgeld. Op een gegeven moment ben ik uit huis gegaan en heb ik voor 3 gulden een zolder gehuurd in de Roovalkstraat. Die winkel van Jamin aan de Goudseweg was een levensmiddelenzaak, zoals je nu die supermarkten heb. Ze hadden een groenteafdeling, een vleeswarenafdeling, een visafdeling enz. Ik stond met mijn vriendin Greet op de chocolaatjesafdeling. Bij Jamin werd er gestolen als de raven. De chef verkocht stiekum voorraden uit het magazijn, dat kwam niet eens in de winkel. Er werd volop geld uit de kassa gepikt, dat was toch niet te controleren, want we werkten toen nog niet met kassabonnen. Er is eens een meisje ontslagen omdat ze een briefje van 25 uit de la had gepakt. Ze moest zich laten visiteren en toen kwam dat briefje uit haar schoen. Ook kwamen er vaak familieleden van het personeel proletarische winkelen. Die stopten dan hun tassen vol. Op de

OPRUIEND

MANIFEST AAN ALLE ARBEIDERS

Crisis? Onzin, leugen en verraad!

Crisis is een modewoord geworden, een woord, dat voor elk toepasselijk is en waar elk zich op kan beroepen. De werkelijkheid is, dat er van alle levensmiddelen en verbruiksartikelen zooveel in voorraad is, dat niemand gebrek behoeft te lijden.

Crisis?

Zeker het kapitalisme is in moeilijkheden geraakt, dat is alles. En deze moeilijkheden tracht met materiële zoeken alreëf te te wettelen op de rugpen der arbeiders.

Crisis?

Zeker maar voor de arbeidersklasse behoefde er geen crisis te wesen, want nog nooit is het in de wereld geschiedens voorgekomen, dat er zooveel producten voor het gebruik gereed lagen als thans.

En nu crisis, als er van alles genoeg is?
Wij herhalen het: Onzin, leugen en verraad.
Men wil thans herstel van het kapitalisme door planmatige productie-ordening. Partij en vakorganisatie wijzen de beweging die weg, hoe het moet. Zij immers hebben herstel nodig.
Het kapitalisme is bloeiend, wanneer er een tekort is. Partij en vakbeweging eveneens.
Zij alle parasiteren op de armoede en ellende van een groot deel der arbeidersklasse.
Mogten wij nog langer, zo'n stelstel hebben?
Nemen, en nogmaals nemen. Wij willen om den klinkers geen verzoening met de bourgeoisie, en daarom zeggen wij:
Geen de machteloosheid van alle partijen en vakorganisaties;
Geen het groote gevaar en onnoot van staking, e.d.;
Geen het toekomstig bankroet van het kapitalisme;
Geen het steeds grooter wordende aantal werklozen!

Arbeiders, klassegenooten weest paraat

Wetert, om als organisatie-darf datgene te doen, wat tegen Uw gedachten indruischt.
Wetert om nog langer als koesies naar de werkverschaffingen te worden gezonden.
Werd wakker. — Bricht Uw rechten als mensch, en handelt danoverstemmend.
Vervloekt zij de kapitalistische klasse, die om langzamer maar doelbewust naar den afgrond voert.
Vervloekt zij ook de politieke stichters, die getrouwe dienstmeesters der bezittende klasse, de dompers en verraaders der arbeidersklasse. Schudt af, wat uw welzijn belemmert of in gevaar brengt. Honger en koude te lijden, wanneer er levensmiddelen en kleeren genoeg zijn, is eveneens onmensschelijk.
Daarom neemt toch datgene wat voorrangig is en waar ge recht op hebt. Naar den blissem met Burgerlijk Arbeidster en Crisis-Comité waar partijen en organisaties zoo graag mee scherpen.

Is naast van Uzelf, Uw vrouwen en kinderen:

Bestormt de magazijnen en neemt wat gij nodig hebt

Wij Alarmisten propageeren de ontzegging en vernietiging der bourgeoisie door het NEMEN van de productie en de productie-middelen.
Nemen is een gebiedende roodzaak geworden.
Hant leeg de magazijnen en vervalsen. — Neemt wat U toekomt en verdeel het.
Wij rieden U op tot daadwerkelijk verzet omdat dit de eenige kans is, om Uw geheele ondergang te voorkomen.
Wij rieden u op, om door plundering der magazijnen etc. mede te werken aan de vernietiging der bourgeoisie en aan de verwekking van de

proletarisch economische revolutie.

Voor de Alarmisten:
P. KOOIMAN,
R. HAAN,
J. RICHTER,
E. ROEST

Uitgave: Landelijk Verbond van Alarmgroepen.

ALARM

MANIFEST.

De machines staan vrijwel stil, de arbeiders zijn op straat gesmeten en hebben gebrek aan zeowat alles.

„ER IS CRISIS“, zegt men.
Ja, en zoalng gij arbeiders niet ingrijpt en het dult, blijft het „crisis“, dat zeggen wij.

Leuwen lang hebben de werkers geswoegd en geslaafd — hebben ze ontbeerd — zijn miljoenen linnen prager dan dieren uitgebeut en in ellende ondergegaan.

WAAROM?

Om met onmenselijke krachtsinspanning en opoffering de middelen, om levensmiddelen voort te brengen en onder de menscheit te distribueren, eerst te scheppen en te vervormen; opdat de mensch eens in staat zou zijn in vrije — dat is ongedwongen — dus vreugdevolle arbeid voort te brengen en tevens vrij en ongedwongen z'n normale behoeften te bevredigen.

Maar nu het productie-apparaat is opgehouden — nu magazijnen, enz. tot bersten zijn gevuld met levensmiddelen, kleding, schoetel, kortom met al dat wij behoeven, nu bevindt zich dat alles in handen van enkelingen, die er geen raad mee weten, die in krankzinnige raddeloosheid de productie saboteeren, miljoenen arbeiders aan den honger prijsgeven, en bovendien groote partijen van het met arbeidersweet en -bloed verworven verontfeigen.

Zoo „beheeren“ misdadigers het gemeenschappelijk heit der menscheit, zoo worden „bezitters“ tot schurken.

En bij het volvoeren kunnen schurkachtig worden de „bezitters“ trouw teerde gestaan door een ander stel misdadigers, en gewoonte-misdadigers en volslagen idioten, imbecillen, met hoofden als gasballonnen waardoor ze „omhoog“ vallen met titels als minister, gezant, rechtsgeleerde (dat „recht“ is kostelijk), officiële vertegenwoordiger der wetenschap, Journalist, partijleider, vakverenigingsbestuurder, enz.

Ge weet nu wel wat „de crisis“ is, arbeiders.

„Die crisis“ waarover gesproken zoo „diepzinzig“ redeneeren.

„Maar hoe komen we uit de crisis?“
De gewoontemisdadigers en imbecillen noemen het aanwezig der middelen „opruiming“, het volgen van dien aanwijzing „deflatie“ en men past in dit verband „straf“ toe, zoodoende nieuwe misdadig op oude stapelende.

Desniettemin, arbeiders, kameraden, roepen wij U toe:

NEEMT, NEEMT, en bevestig U normale behoeften. Spoor U mede-arbeiders aan te nemen wat hij persoonlijk behoelt. En spoor hen aan zoals wij U hiermede aansporen, dat wij het geheele productie-apparaat nemen, om het in het belang der menscheit te kunnen exploiteeren.

De machine staat vrijwel stil en wacht op z'n normaal gebruik.
De zolders bezwijken onder de voorraden.

Onteigening der bezitters, dat en dat alleen is het einde van „de crisis en ons aller ellende“.

Voor de Alarmisten,
P. KOOIMAN.

Uitgave: Landelijk Verbond v. Alarmgroepen.

P.S. Naar aanleiding van ons vorige manifest, werden diverse huistoekeingen verricht, terwijl verder eenige ondertekenaars en verspreiders werden gearresteerd.

Twee opruiende manifesten van de Alarm-groepen uit februari 1933.

kassa werd dan een fiktief bedrag aangeslagen. Zelf was ik te dom voor dat soort dingen. Een vriend van mij heeft eens een keer z'n zakken vol staan laden hier. Hij betaalde met een gulden en ik gaf hem drie kwartjes terug, maar van de zenuwen sloeg ik een veelste hoog bedrag aan zodat er een kas-tekort was. Dat stelen, dat was van pure armoede. Die zaak is er op den duur ook aan ten gronde gegaan. In het voorjaar verkochten we ook altijd groene haring. Toen heeft de chef nog eens een keer aan mij gevraagd of ik niet voor 5 gulden extra in zeeuwse of scheveningse klederdracht die haringen wilde verkopen. Ik had er wel een leuk smoeltje voor vond hij. Maar ik zei tegen hem: „Ik doe niet mee aan die verkleedpartij. Vraag je vrouw maar!“ De directie van Jamin, dat waren bepaald geen frisse jongens. Ik geloof dat dat drie of vier broers waren. Er zijn eens drie meisjes ontslagen omdat ze niet op de avances van die heren in wilden gaan. M'n vriendin en nog een ander meisje zijn er huilend weggerend. Ja, dat was heel erg. Op m'n werk zat ik ook altijd over politiek te kletsen. Ik was

een echte dondersteen. M'n chef zei altijd: "Kunnen jullie niet zingen? Altijd dat geouwehoer maar." Ze wilden me om die reden ook wel graag kwijt daar en op een keer hadden ze een aanleiding gevonden. Rond St. Nicolaas verkochten we altijd van die chocoladeschelpen met een verrassinkje erin, een blikken ringetje, een broche of een oorbelletje. En omdat er altijd wel een hoop kapotte schelpen overbleven, liep iedereen met zo'n dingetje. Ik had zelf eens een keer zo'n ringetje om. Ik had er zelf eigenlijk geen eens erg in. Toen moest ik opeens bij de chef komen en die zei dat ik me vergrepen had aan eigendommen van de zaak. Ik zei: "Wat heb ik dan wel gestolen?" Hij zei: "Laat je handen maar eens zien". En daar zat dat ringetje aan natuurlijk. Ik zei: "Man je bent gek, daar loopt iedereen mee. Je denkt toch niet dat ik zo'n kitsch dingetje mooi vind." Ik eiste dat hij de politie erbij zou halen, maar dat durfde hij natuurlijk niet, want dan zou hij een modderfiguur slaan. Wel eiste hij van mij dat ik mijn verontschuldiging aan hem zou aanbieden. Op die voorwaarde kon ik daar blijven werken, maar dat vertikte ik natuurlijk, ik had geen zin om voor hem in het stof te kruipen.

Ans Onk met drie vrienden vlak voor hun fietstocht naar Frankrijk. De foto is genomen in het park aan de Westzeedijk.

Ik heb met drie jongens een fietstocht gemaakt door Europa, vier maanden lang. Ik was die meid die met al die knullen op stap was. Dat was zo iets raars voor die tijd. Later toen ik met m'n man getrouwd was en we al kinderen hadden, is dat eens ter sprake gekomen bij m'n schoonouders. In het begin waren ze echt niet zo enthousiast over me. Later hebben we dat uitgepraat en ik zei: "Luister eens, je kan beter met drie jongens op stap gaan als met één, als het daarom gaat". Ze had het toen wel begrepen dat er verder niks gebeurd was. Je ging gewoon op stap met elkaar, dat was de gewoonste zaak van de wereld, dat deed je altijd. En in dit geval hebben we dat vier maanden volgehouden. Eén van ons had wachtgeld van de gemeente. Het was in de crisisperiode. Dat was 40 gulden per maand wat hij opgestuurd kreeg en daar leefden we van met z'n vieren. We hebben helemaal in Spanje gezeten. Ik was nog niet getrouwd, het was in 1933. Toen met die toestand van Hitler zaten we net in Duitsland, daar hebben we tussen gezeten. Dat was op de terugweg naar huis. We zijn hier vandaan door België naar de franse Pyreneeën en naar de spaanse grens gefietst. We wilden naar Spanje vanwege die anarchistiese beweging die je daar had. We wilden voorgoed weg. We wilden Spanje intrekken en dan kijken waar we terecht zouden komen. Maar we moesten 100 peseta's per fiets aan invoerrechten betalen en dat hadden we niet. We hebben toen nog drie dagen zonder geld gezeten en we leefden op kersen. Dat kan ik je ook niet aanraden. Via Zwitserland en Duitsland zijn we toen weer teruggekomen. We hebben ook nog bij een hele rijke familie in Zwitserland gezeten. Dat was een Amerikaanse vrouw, die moet zo onvoorstelbaar rijk geweest zijn, dat realiseer je je gewoon niet. Dat mens had toen al vier auto's in de garage staan. Ze had twee dochttertjes, één van tien en

één van veertien. We hadden daar al een paar dagen rondgescharreld. We stonden op privé-terrein, maar dat wisten we niet. Op een gegeven moment kwam één van de jongens, Arie, met een hele grote mand vol met groente op z'n kop. Hij was een man tegen gekomen en die vroeg "Waar komen jullie vandaan?". Toen had hij verteld dat we hollanders waren. Het bleek dat ze ons hadden kunnen zien staan vanuit een ontzettend grote villa en dat hadden ze wel interessant gevonden. Dus die kerel vroeg of we wat groente wilden hebben. Nou dat wilden we wel. Toen hebben ze ons ook nog uitgenodigd om te komen eten 's avonds. We werden in een grote zaal ontvangen met hele grote ronde tafel keurig netjes gedekt, met prachtig mooi bestek, kanten kleedjes en zo'n vent achter ons. Toen werden we daar bediend zeg. We konden met die lui mee reizen naar het Vierwoudstedenmeer. Die vrouw zei dat dat bijna niet te doen was op de fiets. Toen zei ze dat we met haar mee konden rijden, maar daar had ik geen zin in. Ze wilde ook hebben dat ik in dat huis bleef slapen, maar daar had ik ook geen zin in. Die meisjes van haar waren een beetje hollands aan het leren en nou vond ze het leuk als wij een beetje met die kinderen zouden praten. Toen bleek dat wij helemaal geen puf hadden om in dat huis te logeren, hebben ze ons netjes aan de kant geschoven. We konden werk krijgen in de tuin. Dat mens had een lap grond, dat houd je niet voor mogelijk. De jongens hebben daar die tuin lopen opknappen en daar kregen we wat geld voor. Maar we hadden er eigenlijk geen zin in, want daarvoor waren we niet weggegaan. Zo'n volkstuintje hadden we overal natuurlijk. Als we 's avonds ergens de tent neerzetten dan zeiden we: "We gaan eens kijken waar ons volkstuintje ligt". We mochten in de keuken eten, maar die keukenmeid had er de pest in dat ze voor vier van die hongerlijders meer moest koken. We waren echt niet welkom. Er zat daar een stoot personeel aan tafel, ik geloof wel een man of 13, 14. Alleen voor die ene vrouw met die twee kinderen. Nee, toen zijn we maar verder getrokken. Toen zijn we door Duitsland getrokken net op het moment dat Hitler daar begon. Dat was ene grote bruine rottroep. Alles liep er al in uniform, van zó klein af. Als je dat zag, dan wist je dat er niet aan te ontkomen was, want vanaf de kleuterschool werden ze gedrild. Dat is zo'n geraffineerd systeem geweest. Wij hebben er zelf geen last van gehad. We moesten ons natuurlijk wel gedekt houden, want anders kon je een pak slaag krijgen. Maar die rotsakken riepen tegen ons "Heil", en dan zeiden wij "Ja, de ziekte van Weil". En dat verstonden ze natuurlijk niet. Het zat er niet fris hè. We zijn er wel snel doorheen getrokken. We hadden geen puf op ons donder te krijgen daar. Het was één grote militaire troep, vooral in de grote steden.

Voordat we aan die fietstocht begonnen zijn we eerst nog naar de Pinkstermobilisatie geweest. En daar vandaan zijn we vertrokken. Dat is een machtig mooie tocht geweest. We hebben ook nogeens twee gevluchte catalaanse anarchisten gehad op die zolder. Dat was voor 1936, Spanje was toen al een republiek, maar het fascisme dat kwam al op. We hadden kontakten met die spaanse anarchisten en via, via waren ze bij ons terecht gekomen. Op die Pinkstermobilisaties kwamen ook mensen van allerlei nationaliteiten bv. Duitsers. Die Pinkstermobilisaties waren omstreeks de Pinksteren omdat je dan een paar vrije dagen had. Dat werd georganiseerd door die anarchistiese beweging. Dan kwamen ze uit het hele land daar naartoe. Dat was meestal in de buurt van Amersfoort. Er werden lezingen gehouden, er werd van gedachten gewisseld en er werden kontakten gelegd. Constandse is vandaar uit ook naar Spanje gegaan, naar die internationale congressen die daar waren.

Op die Pinkstermobilisaties ontmoette je mensen uit het noorden van het land, uit Amsterdam of uit de Achterhoek. Alles kwam daar naartoe. Het was één groot feest. We sliepen daar in hele grote tenten. Er waren er ook die een eigen tent bij zich hadden. Ik dacht dat ze twee hele grote legertenten huurden. Daar kon je dan met een man of 40 terecht. Daar lag stro in, dat was allemaal goed georganiseerd. Er werd gekookt, dat was corvedienst wat je had. Dat gebeurde allemaal onder elkaar, dat verliep allemaal heel prettig. 's Avonds werd er meestal een feest georganiseerd, dan werd er muziek gemaakt, voorgedragen en gezongen.

Wat vonden die boeren uit de omgeving ervan?

Die boeren stonden er wel een beetje gek tegenaan te kijken want we waren natuurlijk ook een apart slag mensen. Je moet je voorstellen: iedereen liep toen heel erg stijf gekleed en dan kwamen er opeens allemaal kerels in korte broeken, wat natuurlijk helemaal gek was, op sandalen. En wij liepen dan altijd in hele luchtige jurkjes gekleed. Je liep er desnoods half bloot in de zon te bakken. Je stond daar bij elkaar bij die wasbakken je blote gat te wassen en daar werd natuurlijk ook altijd heel stiekum naar gekeken en geloerd door die boeren. Maar we riepen ze er weleens bij 's avonds als het mooi weer was. Dan zat je buiten en dan was het knots-gezellig en dat

was toch wel aantrekkelijk voor die lui. Van lieverlee kwamen ze toch wel een beetje over die drempel heen. Ze hadden daar wel in de rondte gestrooid dat we een stelletje terroristen waren. We waren anarchisten en godloochenaars en al dat soort kreten, dat werd zo 'n beetje van te voren door de kerk rondgestrooid. Verbieden konden ze het natuurlijk niet. Ze accepteerden ons en we gedroegen ons netjes. We hebben verder geen last gehad met knokploegen of de politie.

Rotterdamse anarchisten in Alkmaar terug van de Pinkstermobilisatie in Appelscha ca 1930.

Die Pinkstermobilisaties waren ook in Appelscha. Daar was een anarchistencentrum. In die buurt heeft Domela Nieuwenhuis ook zo gewerkt.

In dat geheelonthouderscafé van Stam de Jong kwam alles bij elkaar. Dat was daar heel gezellig, daar ontmoette je elkaar. Je zat daar met kommunisten en van alles en nog wat te discussiëren en die kommunisten discussieerden weer met groepen die zich hadden afgesplitst van de partij. Dat zat dan onder mekaar flink te hakketakken op elkaar. Dan hoorde je weleens een kreet zo van: "Als de revolutie doorzet hang jij aan de grootste boom". Als je daar aan terugdenkt dan denk je: er komt niks van terecht. Op die Wildezeesteeg gingen ook wel gezinnen wonen. Mensen die met elkaar optrokken, die dan echt een stel waren, die konden daar wel wonen. Er liepen ook kinderen rond op den duur. Maar als ze de kans kregen om in een normaal huis te kruipen, dan trokken ze wel weer weg. Het was meer een soort opvangcentrum, ook voor mensen die thuis herrie hadden. Mijn broer heeft er ook een tijdje gezeten, die kreeg ruzie met m'n vader. Nou, die kon daar gewoon lekker gaan pitten. Er was altijd wel een droge boterham ook.

We dronken geen alcohol. Niet dat we nou in de blauwe knoopbeweging zaten, maar dat deden we niet. Er werd wel gerookt, behoorlijk ook.

Ik heb mijn man Dolf in de Dageraad leren kennen, hij was anarchist. Ik kwam er al als meisje van een jaar of 10, 11. En op een gegeven moment werd ik dat aan het handje lopen bij m'n vader en moeder spuugzat. Zij hadden al een groep die daar altijd zo gezellig bij elkaar waren in de pauze. Daar zat mijn broer Koos ook bij. Op een gegeven moment ben ik daar ook heel voorzichtig naartoe geschuifeld. Die groep is gewoon bevriend gebleven met elkaar. We kwamen ook wel met die Warnaar in kontakt, maar die waren ouder als wij en dat trok dan weer niet zo.

JAN BÖRGER

Ik ben uit die Dageraad gegaan door die kursussen van Jan Börger. Ik was één van de eerste die daar kwam in de Oppert op die kursussen. Ik had toen een vriendin, Pim Endering, dat was een dochter van die dominee Endering, die zat in die christelijke anti-militaristische groepering, de JVA, Jongeren Vredes Aktie. Daar zat ik mee op een turnclub en die zei op een gegeven moment tegen mij: "Ik ben gisteren op een bespreking geweest met mijn vader en mijn broers van ene dominee, dat is zo 'n gekke vent. Hij geeft kursussen in het Nut van het Algemeen aan de Oppert. Dat is wat voor jou, daar moet je eens naartoe gaan." Ik zeg: "Ja hoor, maar wanneer is dat dan?" Dat was dinsdagsavonds en donderdagsavonds, twee avonden in de week. Ze zegt: "Dan ga ik wel met je mee". Nou, ik ook daar naar toe en ik ben er nooit meer vandaan gebleven. Hij gaf daar kursussen kultuurgeschiedenis, dat ging over de griekse kultuur en dat liep uit in het evangelie. Nou ben ik als kind altijd stiekum naar zondagsschool gegaan, want dat mocht ik nooit. Die verhalen boeiden me zo, die vond ik zo mooi die daar ver-

teld werden. Dan ging ik altijd stiekum met m'n vriendinnetje mee. Mijn vader wilde dat niet hebben. Op Koninginnedag mochten we ook nooit naar buiten. We mochten de straat niet op, want er werd vroeger altijd zó gefeest. Maar goed, ik ben op die cursus terecht gekomen. Daar werd dat evangelie in de context van de griekse cultuur geplaatst. Dat evangelie heeft niets met geloof te maken, werkelijk niets. Van die kant werd dat belicht, dat heb ik zo machtig mooi gevonden. Binnen de kortste keren ging ook één van mijn broers, mijn oudste broer, mee en die is er ook nooit meer weggebleven. Toen dat een beetje bekend werd heeft de Dageraad hem benaderd of hij niet eens wat cursussen over kerkgeschiedenis wilde houden. Nou, dat wilde hij wel. Dat is toen gebeurd. Dat was een cursus van 6 weken, één avond per week. Toen hoorden wij ook voor het eerst eens wat kerkgeschiedenis was, want wat je officieel in de boekjes leest, daar klopt natuurlijk niets van. Het was eigenlijk een hiërarchies groeiproces van macht in de wereld. De kerk was een machtsinstituut. Dat liep prachtig, dus er werden weer 6 weken aangeplakt. De Dageraad had toendertijd een enorme schuld. Door die filmochtenden en die experimenten hebben zij zich in de schuld gewerkt. Die cursussen van Jan Börger trokken zo onnoemelijk veel volk waardoor zij in een half jaar tijd weer uit die schuld waren. Dat was een paar duizend gulden, dat was voor die tijd een heleboel geld. Hij sprak daar voor twee gulden per avond geloof ik, van achten tot tien. Hij was niet arm, hij hoefde het helemaal niet voor het geld te doen. Toen ze eenmaal uit die schuld waren en ze er aan gingen verdienen, want die cursussen bleven enorm goed lopen, toen zei die Ouwe Jan: "Nou jullie boeren lekker. Ik vind dat jullie ook wel eens een vrij redelijk bedrag kunnen betalen voor die avonden dat ik hier spreek. Want tenslotte hoef ik toch niet helemaal voor niks te werken." Daar hadden ze niet veel puf in, die sufferds. Hij vroeg zoiets van vijf of zeven en een halve gulden per avond. Nou er kwam zat geld binnen. Ik heb er vaak genoeg bijgezet dat dat geld geteld moest worden. Dat kwam met kwartjes en dubbeltjes binnen. Er waren wel avonden dat er zo'n kleine honderd gulden binnen kwam. Dan zaten er zo'n paar honderd mensen. Die cursussen werden in de Gouvernestraat, in Ons Huis, gegeven in een klein zaaltje, maar dat was op het laatst te klein en toen gingen we naar de grote zaal over. Ze vonden het niet nodig om hem meer te betalen. Dat heeft hij toen heel lullig gevonden van dat bestuur van de Dageraad. Toen heeft hij gezegd: "Dan laat je het toch, dan ga ik wel op m'n eigen houtje verder. Jullie krijgen me niet zo gek meer dat ik hier ga praten voor die twee gulden." Toen is hij naar de Oppert gegaan. Maar wel met het resultaat dat al die gasten met hem meegingen. Die Dageraad is toen weer helemaal in de financiële problemen gekomen. Ze konden niks meer organiseren. Dat was afgelopen. Dat is nog een hele konfliktsituatie geworden want een paar vrienden van ons, die ook op die grote tocht meegeweest zijn, zijn daar pisnijdig over geworden. En die zijn toen eigenlijk hele gore verhalen over het particuliere leven van Jan Börger gaan spuien. Vandaar dat hij in Rotterdam de naam had dat hij niet zo'n frisse jongen was. Maar dat is helemaal niet waar. We hebben ook nog op het Steiger gezeten, daar heeft hij ook een zaaltje gehuurd. In de Oppert wilden ze hem niet meer hebben toen al dat rooie geteisem naar binnenkwam. Dat was dat volk uit die socialistiese stromingen. En dat zaaltje was een heel gereformeerd zaaltje, wat van één of andere kerk was. Hij gaf daar cursussen voor die mensen waar hij mee uit de kerk gekomen was, daar is hij voor blijven spreken toen.

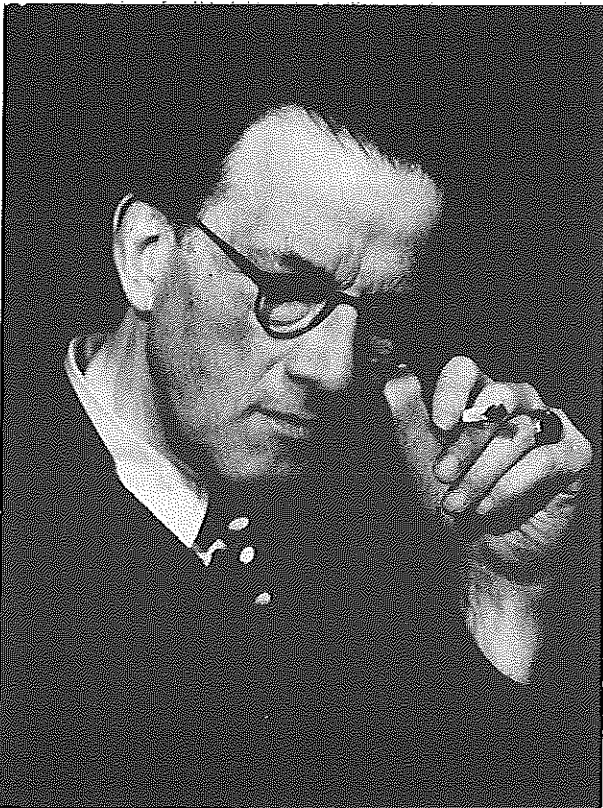
Jan Börger wilde zelf graag dokter worden en dan op de grote vaart, dus dat hij zee-man was. Maar zijn moeder wilde graag dat hij theologie ging studeren. Dat heeft hij toen voor zijn moeder gedaan want daar hield hij heel erg van. Toen werd hij met dat evangelie gekonfronteerd, met die oude griekse talen. Die man die is zó intelligent, die is zich daarin gaan verdiepen. Hij heeft die originele evangeliese geschriften allemaal bestudeerd, dan blijkt dat dat hele evangelie een ontwikkelingsproces, een cultuurproces vanuit de griekse cultuur is. Dat heeft niets met personen te maken, dat is een cultuurbewustzijn. Daar is hij zich in gaan verdiepen en hij heeft lijnen doorgetrokken naar de filosofie van Plato en Socrates. Toen is hij toch op de kansel gaan staan, want dat was uiteindelijk toch zijn beroep. Hij begon zijn eerste preek met: "Ik ben niet gekomen om voor melkvervalsers en kruideniers te preken". Dat was, dacht ik, in Gouda. Z'n eerste plaats is in Vierpolders geweest, dat was een hele kleine gemeente maar heel uitgestrekt. Dat waren rijke boeren die daar kwamen in die kerk en een gedeelte van de arbeiders van die boeren, die natuurlijk grauw van de honger zagen. Daar heeft hij zich al gelijk verzet tegen die boeren, tegen die rijkdom, dat uitbuiten van die boerenarbeiders. Er werd toen aan liefdadigheid gedaan, maar hij verdomde dat. Daar deed hij niet aan mee. Al die dingen die een predikant moet doen zoals brood uitdelen en op bezoek gaan, daar deed hij niet aan mee. Hij

zegt: "Je komt maar naar mij toe op zondag". Hij interpreteerde zijn visie op de godsdienst wat inderdaad godsdienst was en geen religie. Dus dat was tegen het zere been aan. Toen is hij in Gouda terechtgekomen en daar begon hij met die preek. Die kerk in Gouda die zat die eerste keer natuurlijk stampvol, maar de week daarna zat er geen sterveling meer in. Een handjevol mensen die toch wel gepakt waren door dat verhaal. Die gingen plompverloren die psalmen zitten te zingen, daar deed hij ook niet aan mee. Die mensen zijn met hem meegegaan toen hij de kerk uitgegaan is. Hij is buiten de kerk om die kursussen gaan geven in Gouda. Hij heeft tien jaar in die kerk gestaan en ze hebben hem al die tijd gesoebat en gesmeekt of hij weg wilde gaan want niemand wilde daar meer naar die kerk toe, ze lustten die gozer niet. Maar hij zei: "Ik ga wel weg als het mij uitkomt". Het was toch z'n bestaan.

Later was ook dat zaaltje aan de Steiger te klein en toen hebben ze aan de Stationsweg in de binnenstad een groot pand gehuurd. Daar is toen de hele boel uitgebroken zodat er een hele grote zaal overbleef. Daar kwamen alle gezindten van mensen. Daar kwamen gestudeerde mensen, ingenieurs, mensen die in de gemeenteraad zaten, mevrouw Dekhuizen, Van Alis dat was iemand uit de Tweede Kamer, maar het grootste gedeelte was werkeloos wat er zat.

Wat trok werkelozen aan in die kursussen van Börger?

Wat die man te vertellen had. Het waren uiteindelijk toch allemaal mensen uit die anarchistiese beweging die, door middel van die Dageraad, met literatuur in aanraking gekomen waren. Die zich toch al enigszins ontwikkeld hadden op literair terrein. Dat boeide die mensen daar. Uit de literatuur moet je toch je kennis opdoen. Niet uit de politiek. Er kan natuurlijk een politieke stroming zijn waarin je je kan vinden, maar daar wordt je niet wijzer van. Dat moet je van lezen hebben. Hij heeft bv. een cursus gegeven "Communisme, Anarchisme, Nihilisme", waar hij uiteen zette wat die begrippen vertegenwoordigden. Het kommunisme is natuurlijk niet een politieke stroming, dat heeft een kulturele betekenis, wat inderdaad voor de russiese kultuursituatie geldt. Dat waren drie begrippen die op elkaar aansloten. Als je op zo'n manier die begrippen uitgelegd krijgt dan komt er toch een hele ontwikkeling op gang. Er zaten mensen die universitaire studies achter de rug hadden en die werden evenzo geboeid door wat die man daar stond te vertellen. Het is niet zomaar een klakkeloos verhaaltje geweest, die man die had wat te vertellen. Over de structuur van de mens, over de psyche. Mensen die lid waren van een politieke partij, zoals de CPH of de RSP, die voelden ook helemaal niet die reikwijdte aan. CPN'ers, RSP'ers, je moet maar opletten, die

Jan Börger. De foto is gemaakt door de gevluchte russiese anarchist Karlitzki. Karlitzki verdiende z'n geld als straatfotograaf en liep kursussen bij Börger.

lezen nooit een boek hoor. Die mensen zijn niet kultureel ontwikkeld, die zijn star in die politieke lijn. Maar als je met ze gaat praten dan weten ze niets op kultureel gebied of op het gebied van muziek. Börger gaf kursussen over muziek, kursussen over filosofie. Wij kregen de filosofie van Hegel gedoceerd, nou dat is ook niet een miselijk mannetje hoor. Daar kan je echt wel U tegen zeggen waar die meneer mee kwam. Wat hij ons leerde was dat in heel de ontwikkeling van de natuur de mens, zoals in het evangelie staat, de volle openbaring van de kosmos is. Het meest intelligente dier komt niet boven zijn nivo uit, alleen de mens komt boven dat nivo uit.

Je leeft allemaal vanuit het beeld waarin je geboren bent, de maatschappij waarin je geboren bent. Dat komt van buitenaf op je af. Maar van binnenuit vraag je je niet af: wie ben je. Daar dacht toch nooit iemand over na. Die mensen uit die politieke partijen waren het daar allemaal niet mee eens. Die vonden dat er wat moest gebeuren op maatschappelijk gebied. Dan zei de Ouwe Jan: "Ja, maar dan moet je wel zorgen dat dat hier klaar is, in die kop van je, anders gaat het niet door". Dat is toch in de hele geschiedenis gebleken. Als we toch een volwassen mensheid waren, dan hadden we toch nooit het fascisme meegemaakt.

Mensen van politieke partijen zeiden dat Börgerianen passief waren.

Dat is juist helemaal niet waar. In de politiek waren we passief, maar in de praktijk niet. Ik zal je vertellen dat uit die groep de meeste verzetsmensen zijn gekomen. De Ouwe Jan en zijn vrouw waren de eersten die onderduikers hadden uit Duitsland. Vanuit die organisatie is ook een heel vluchtplan opgezet voor die vluchtelingen uit Spanje. Wij hadden een organisatie op poten gezet, daar waren dokters bij, daar waren verpleegsters bij, er was geld ingezameld, er waren kinderledikantjes gekocht, er waren pleegouders die de vluchtelingen op zouden vangen uit Spanje. Dat was al ver voordat dat zaakje daar in de pan gehakt werd. Er kwamen lijsten binnen met onnoemelijk veel geld voor de strijd van de Spaanse Burgeroorlog. Dat is allemaal door de Ouwe Jan Börger en zijn vrouw georganiseerd. Het was de SDAP die daar een streep door gehaald heeft, die hebben het verboden. Die hadden toen een invloed in de gemeenteraad en die hebben er toen voor gezorgd dat het niet door kon gaan. Door dat vluchtelingencomité ongedaan te maken. Dat comité had geen naam. Het werd nooit aan een etiket opgehangen, het was ook geen politieke organisatie. Het waren mensen die in dat anti-fascisme actief waren en van daaruit de hele zaak georganiseerd hadden. Mijn schoonvader kwam met lijsten van 30 tot 35 gulden, die werkte toen in de haven. Ze hadden de moed niet om hem voorbij te lopen op vrijdagavond. Dat ging met dubbeltjes en kwartjes. Ook de kursusgelden hoefde je niet te betalen. De Ouwe Jan zei: "Het zuiver begrip gaat niet op in een dubbeltje, als je geen geld hebt dan hoef je niet te betalen". Het ging niet om geld. Kijk, die basis dat pakte mensen, niet omdat het klaplopers waren. Er zaten gemiddeld zo'n dikke honderd mensen op die cursus, de helft daarvan waren steuntrekkers. Een steuntrekker had geen geld. Dan werd hij witheet als je daarvoor wegbleef. Ook z'n brochures kon je zo van de brochuretafel meenemen. De anderen betaalden. Het moest er wel uitkomen. Er was ook iemand die stenografeerde, er werden stencils gemaakt. Die stencils kostten 2 à 3 cent. Je betaalde alleen de kosten. Hij was met de dochter van een bankier getrouwd, dat was die Juriaans. En de eerste tijd dat hij daar kursussen stond te geven zei hij weleens bij tijd en wijle: "Als m'n schoonvader dood is dan gaan we met z'n allen naar Tahiti, dan gaan we daar een commune stichten".

Die anarchisten voerden toen rond Spanje die hele discussie over het wel of niet gebruiken van geweld. Kunt u daar ook iets over vertellen?

Ja, daar waren ze eigenlijk tegen hè. Op die kursussen werden er toen vragen gesteld over die hele gang van zaken in Spanje. Dan zei die Ouwe Jan: "Nou ja, moet je eens luisteren, met de punt van een rooie zakdoek kan je geen revolutie winnen". Dus diegenen die anti-geweld waren, o.a. die anti-militaristen, die konden z'n bloed wel drinken. Die bleven aan dat standpunt vasthouden van geen geweld. Daar was hij het helemaal niet mee eens. En dat klopte ook wat hij zei. Zulk soort uitdrukkingen, daar kwam hij dan mee. Constandse had eens een heel goor artikel geschreven over de Russische Revolutie. Constandse was een echte anti-kommunist. Toen zei Jan Börger: "Dege-
nen die nu kritiek op Rusland heeft die moest zijn polsen lamschrijven". Hij zegt: "Want er deugt daar niks van, dat is daar nog maar net bezig, dat moet nog helemaal gerealiseerd worden". Later is hij daar ook op teruggekomen. Hij heeft daar dat boek over geschreven "De geest van Rusland". Toen eenmaal die toestanden met die stalinistische moordpartijen begonnen, toen is hij daar ook wel van teruggekomen. Dat is nou net iets waar hij ook niks van moest hebben. De meeste anarchisten zijn door die Börger meegezogen. Het is een soort lesgeven wat hij deed. Van die Alarmisten zijn er

een paar meegegaan, de rest heeft het er niet kunnen vinden. Als je daar geen interesse in had, dan bleef je daar ook niet luisteren. Er waren er ook van de kommunistiese partij die er zijn blijven hangen. Ik heb er ontzettend veel geleerd. Ik kreeg er een hele andere kijk op de zaken als vanuit een politiek oogpunt. Ook met het benaderen van literatuur. In dat boek "De geest van Rusland" heeft hij het alleen maar over de boeken van Dostojewski, wat de inhoud, de geestesgesteldheid van die boeken is. Als je ze gewoon leest dan zijn het interessante boeken, maar als je dan de uiteenzetting hoort die hij eraan geeft, wat eigenlijk de psychiese toestand is, dan krijg je een wereldbeeld. Maar dan moet je je wel in die literatuur verdiepen en dat is erg moeilijk.

Toen ik bij Börger ging was het voor mij afgelopen met die Alarmisten. Toen begon ook die Spaanse Burgeroorlog en die Dageraad deed daar niks aan. Die hebben zich daar eigenlijk niet mee bemoeid, omdat zij, uit principe, die geweldloze theorieën verkondigden. Dus zij stonden er ook niet achter, zowel de Dageraad als de anti-militaristische beweging. Dat is als zand weggevoerd. De CPN en de andere linkse partijen waren er wel erg in betrokken. Ik vond die CPN te vastgeroest, je kunt het niet vastpennen in een bepaalde lijn. Het hulpcomité van Jan Börger was ook niet bekend bij die politieke groeperingen. We werkten ook niet samen met hun. Het was een enorm grote actie. Dat is tot stand gekomen door het vragen stellen op die kursussen. Er moest wat gebeuren. Er moest geholpen worden. Er waren onnoemelijk veel mensen die in nood verkeerden. Zoals je in de jaren zeventig die Vietnam-comité's had, zo had je toen die hulpcomité's voor Spanje. Dat was op dezelfde leest geschoeid, toen ging dat vanuit die kursussen vanuit dat Logos-verband, zo heette die school van Jan Börger. Er zijn ook nog verschillende mensen vanuit die school gaan vechten in Spanje. Frans van der Dong bv. Uit die Dageraad niet hoor. Die vrijwilligers kwamen in de Internationale Brigade terecht. Wij hebben toen kleren voor aan het front gebreid, bivakmutsen en truien. We hebben ook babykleertjes gebreid en dan allemaal in donkere kleuren, zodat het niet op zou vallen van bovenaf. We kregen ook enorm veel informatie uit Spanje, vaak via correspondentie. Börger sprak z'n talen. Er werden bv. ook kursussen Duits en Frans gegeven. Dat was ook vanuit dat Logos-verband. Er waren mensen die taalles gaven.

In die Internationale Brigade zat die hele zwik bij mekaar. Er werd toen niet gekeken naar de stroming waar je uit kwam. Dat is pas later gebeurd toen die konfliktsituatie daar gekomen is tussen die groeperingen en die kommunisten. Daardoor is eigenlijk die hele zaak uit elkaar geklapt daar. Daar heb je het weer, die politieke stromingen die gewoon mekaar dwarszitten en waar de boel door naar de vernieling gaat. Terwijl het toch allemaal goedwillende mensen zijn. Ze probeerden zich er toch vanuit een behoorlijk bewustzijn zich erin betrokken te voelen. Op die kursussen was dat niet zo, daar zat helemaal geen politieke stroming achter, dat had niks met politiek te maken. Dat sloeg hooguit aan op bevrijdingsbewegingen. Dus op wat er in Spanje en in Rusland aan de gang was.

Hadden jullie ook last met de politie?

Nee, op die kursussen niet. Dat was gewoon een school voor filosofie dus daar was de politie helemaal niet bij geïnteresseerd. Politiek was dat helemaal geen gevaar. Wel toen bleek dat dat zoveel invloed had dat dat ook georganiseerd was dat die vluchtelingen en kinderen hierheen zouden komen. Toen hebben ze dat mooi afgekap. Die vluchtelingen die zijn nooit gekomen. Dat is ook het schandalige geweest. Toen ze eenmaal die grenzen overkwamen werden ze in Franse interneringskampen gedouwd en daar konden we ze niet uitkrijgen. Daar hebben ze anderhalf tot bijna twee jaar gezeten die vluchtelingen. Je kan wel nagaan, daar moesten ze toch niets van hebben van dat volk. Ze hielden ons wel in de gaten, maar het positieve was dat er niks geregistreerd stond. Al die politieke partijen zijn zo kwetsbaar geweest doordat alles geregistreerd was. En dat was bij ons niet, dat was gewoon een school. Daar was hij natuurlijk heel slim in die Ouwe. Er zijn ook hele grote vergaderingen gehouden met topfiguren uit de kerk. Dat waren openbare bijeenkomsten tegen het fascisme. Die werden gehouden in het Verkooplokaal en Odeon, maar soms ook weleens in kerken. Sprekers waren dan Jan Börger, Jacques de Kadt, Anton Constandse en pater Greve.

Jan Börger heeft ook nog eens met Geelkerken van de NSB gedebatteerd. Dat ging over de doodstraf. Börger was daar een tegenstander van. Hij vond dat je niet het recht had om iemands leven te nemen. Die vergadering was op de Coolsingel in een danszaal. Aan de ene kant van de zaal zaten de NSB'ers en aan de andere kant de progressieven. Toen ging het erom wie het eerst het woord zou voeren. Jan zei: "Het maakt mij niet uit". Geelkerken heeft toen het eerst het woord gevoerd. Daarna haalde Börger zijn hele be-

toog omver. Toen Geelkerken moest antwoorden had hij vertwijfeld de zaal verlaten en zelfs zijn hoed en jas vergeten. Toen heeft Börger nog een keer aan de zaal uitgelegd wat Geelkerken eigenlijk bedoelde.

**Aan de school van de
Vereeniging „Logos”
wordt onderwijs gegeven in:**

De geschiedenis van het denken
HET DENKEN } Donderdag
van 8-10 uur

De geschiedenis van het leven der
menschheid
HET MENSCHLIJKE LEVEN }

De geschiedenis van de kunst
DE KUNST } Vrijdag
van 8-9 uur

Da Duitse taal } Woensdag van
7 1/2-10 1/2 uur
's avonds

Des Zondags wordt behandeld:
Het Evangelie gezien in het licht van het Zuivere denken.

De cursussen worden gegeven door Dr. JAN BÖRGER
met uitzondering van die in de Duitse taal

Programma's van de cursussen en spreekbeurtenlijst
verrijgbaar aan onderstaande adressen

J. Rinck, Bergweg 144b - M. de Buck, Hoevestr. 18a
A. W. van Leeuwen, Geervlietstraat 22b
en aan de zaal Stelger 24 (boven h. Weezenstr.)

Van de hand van Dr. Jan Börger verschenen
nog de volgende werken:

De Europeesch Christelijke Wereld en haar
verwording, gezien in het licht van het
„Zuiver Begrip” f 7.50
UITGAVE „DE TUOSTROOM”

De Bergrede (2 dln.), per deel 3.—
UITGAVE „ORION”

Uitgave „LOGOS”

Hegel en Onze Tijd 0.50

Over de onhoudbaarheid van de Doodstraf . . . 0.25

Communisme, Anarchisme, Nihilisme 0.25

De Geest van Rusland 5.90

Is het Fascisme en Nationaal-Socialisme
logisch houdbaar? 0.30

Bij de Uitgeverij „LOGOS” zal binnenkort verschijnen:
„MARX en HEGEL” (plm. 200 pag.)

Deze werken kunnen besteld worden bij:

„LOGOS”

Uitgeverij voor Philosophie en Cultuur
Hoevestraat 18a - Rotterdam

Postrekening 36453 ten name van M. DE BUCK

Advertenties uit een brochure van Börger.

Bram van de Haterd

Börger was een filosoof. Hij heeft eerst een pindafabriekje gehad. Dat is niet gelukt en toen is hij les gaan geven in filosofie. Elke zondagmorgen, net als in de kerk, hadden we een bijeenkomst, hier in de Brink ook wel. En dan sprak hij over de sexualiteit, over het onbewuste Europa, over de Sovjet-Unie enzovoorts. Het was geen agitator, maar het was een filosoof. Elke week hield hij een uitgebreide inleiding en over één regel werd de hele morgen gesproken. Hij analyseerde de inhoud van de griekse en van de romeinse culturen. Hij haalde er alles bij, want hij was een bestudeerd man. Hij zei niet dat we revolutie moesten maken, of dat we de maatschappij moesten veranderen. Hij zei: "Begin maar bij jezelf!" Maar dan zeiden anderen: "Wij willen veranderingen in de maatschappij!" Dan zei hij: "Joh, ga je gang maar. Ik hou je toch niet tegen? Maar je komt wel volgende week terug, want zo eenvoudig is het niet. En brengen jullie volgende week allemaal je dubbeltje mee?"

Jarenlang heeft die man een ontzettende invloed gehad. Hij was Hegeliaan. En Hegel heeft gezegd: "De staat is de zelforganisatie van de burgers, want ze kiezen de staat zelf." Dat was Börger dan ook van mening. Hij heeft eigenlijk voor vele mensen de domper gezet op de strijd van de arbeidersklasse, omdat veel mensen werden meegezogen door de Börgeriaanse theorieën. Maar ik moet wel zeggen, dat hij ook wel akties gesteund heeft. Dat was tegen Franco in de tijd van de Spaanse Burgeroorlog. Börger kwam vanuit de kerk en hij predikte nog steeds vanuit het zuivere evangelie. Was Börger een vrijdenker?

Ja, dat was hij eigenlijk wel, hij was natuurlijk geen godsdienstig mens meer. Hij had de hele cultuur overdacht. Hij had helemaal in z'n zak wat gebeurde en wat gaande was. Maar je ging er eigenlijk onbevredigd vandaan, als revolutionair zijnde, want hij gaf geen enkele oplossing. Dat lag bij jezelf, die oplossing moest je zelf maar zoeken. Ik heb meegemaakt dat er jongens riepen: "De industrialisatie van het kapitalisme is zo geperfectioneerd, dat we alleen nog maar de scheermessen en de zwembroeken hebben te verdelen." Toen zei hij: "Dan verdeel je die maar, maar mij krijg je er niet bij." Alles wat intellect was, kwam naar hem luisteren, want ze werden er allemaal wel veel wijzer van. Er waren er bij die zagen hem als een unicum in de geschiedenis.

DE RADENKOMMUNISTEN

In Rotterdam waren de raden-kommunisten op de vingers van twee handen te tellen. Aktief in de jaren dertig was in ieder geval de Linkse Arbeiders Oppostie, de LAO, die het blad Spartacus uitgaf. Maar voor we verder uitwijden over het nederlandse raden-kommunisme willen we eerst kort vertellen wat raden-kommunisme precies was. Verder

iets meer over de twee belangrijkste theoretici van het raden-kommunisme: Herman Gorter en Anton Pannekoek. Tot slot nog iets over de radenbeweging in Duitsland.

DE ARBEIDERSRADEN

Het raden-kommunisme ontstond in het begin van de jaren twintig als linkse oppositie binnen de officiële kommunistiese partijen, die aangesloten waren bij de Derde Internationale. Die opposities hadden een anti-autoritair kommunisme voor ogen, waarin niet de partij, maar de arbeidersraden de hoofdrol speelden. Die arbeidersraden doken voor het eerst op in het tsaristische Rusland tijdens de revolutie van 1905. Eigenlijk waren deze eerste raden of sovjets stakingskomitees. Elk bedrijf stuurde z'n afgevaardigde naar de plaatselijke sovjet. Zo'n gedelegeerde kon elk moment weer teruggeroepen worden door z'n kollega's. Het was geen vast baantje zoals parlementslid. Tijdens de maart-revolutie van 1917 schoten de sovjets opnieuw als paddestoelen uit de grond. De tsaar was afgezet en er was een burgerlijke regering gevormd door Kerenski. Vanaf dat moment werd de leus: "Alle macht aan de sovjets". De bolsjewiki maakten gebruik van deze leus om de totale macht aan zich te trekken. De raden werden ondergeschikt gemaakt aan de partij en in plaats van een raden-democratie ontstond een partijdiktatuur.

DE ARBEIDERSRADEN

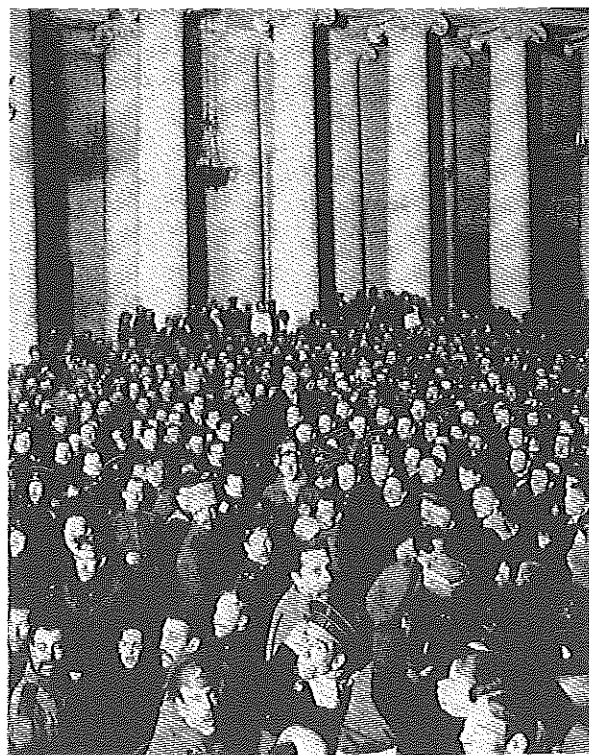
Prent Gerd Arntz, gemaakt voor het blad "De Arbeidersraad" 1935.

De raden-kommunisten geloofden heilig in de ineenstorting van het kapitalisme na de Eerste Wereldoorlog. Het kapitaal verkeerde volgens hen in een doodscrisis en de arbeiders hoefden het stuiptrekkend lijk slechts te begraven. De Oktoberrevolutie werd door hen als het begin van een wereldrevolutie gezien. Volgens berekeningen was na Rusland Duitsland aan de beurt. Duitsland stond op springen. De oorlog had de arbeidersklasse uitgemergeld en opstandig gemaakt. Op verschillende plaatsen ontstonden spontaan arbeiders- en soldatenraden die de macht overnamen. Dit proces bleef echter halverwege steken. Als belangrijkste oorzaak daarvoor zagen de raden-kommunisten de burgerlijke invloed die de oude partijen en vakbonden nog steeds uitoefenden op de massa. Het parlement en de vakbonden waren de belangrijkste hinderpalen voor het doorvoeren van de revolutie. Deelnemen aan parlementsverkiezingen, als de revolutie voor de deur stond, was de arbeiders de gevaarlijke illusie geven dat de crisis ook met parlementaire middelen kon worden opgelost. De raden-kommunisten stelden deze kwestie op z'n scherpst: óf het parlement en daarmee de diktatuur van de bourgeoisie óf de raden en daarmee de diktatuur van het proletariaat. Ook de vakbonden werden beschouwd als een blok aan het been van de arbeiders. In het na-oorlogse revolutionaire Duitsland stelden verschillende ondernemers het lidmaatschap van een vakbond verplicht! De bonden konden de arbeiders dus niet vrijmaken. Bovendien verdeelden de bonden de arbeiders in verschillende beroepen, in plaats van ze per bedrijf te organiseren. De oude bonden moesten dus opgeruimd worden en plaatsmaken voor een gloednieuwe organisatie: de bedrijfsorganisatie (BO). De BO was geboren in de massastrijd en ze vormde de ruggegraat van de arbeidersraden, aldus het programma van de Kommunistiese Arbeiders Partij Duitsland, KAPD. De BO omvatte alle arbeiders van het be-

drijf, zonder dat er gekeken werd naar lidmaatschapskaarten of diploma's. De BO nam alle belangrijke beslissingen en zorgde ervoor dat de oude partijen geen kans kregen om de arbeiders voor hun karretje te spannen. Tijdens stakingen koos de BO het stakingscomité. Als de staking voorbij was, verdween de BO weer. De BO was een klasseorganisatie en zou voor de revolutie telkens weer verdwijnen "om pas bij het beslissende keerpunt in de machtsverhoudingen de blijvende organisatievorm der arbeiders te zijn". Na de revolutie had de BO de economische opbouw van het kommunisme tot taak. Over partijvorming waren de raden-kommunisten verdeeld. In het begin vonden veel raden-kommunisten het nog nodig er een partij op na te houden, die de knapste koppen zou verzamelen. De taak van zo'n organisatie was dan om binnen de BO propaganda te maken voor het kommunisme en adviezen te geven hoe de strijd gevoerd moest worden. Later gingen de raden-kommunisten zo'n partijorganisatie meer en meer als ballast beschouwen. Ze verzamelden zich in bedrijfskernen, die zichzelf beschouwden als het gist voor de BO en losse werkgroepen, zonder lidmaatschapskaarten of kontributies. De raden-kommunisten gruwelden in ieder geval van de partijen van de Derde Internationale. De raden-kommunisten vonden zichzelf echte marxisten en hadden maar weinig op met het leninisme. Lenin had altijd gepleit voor een strakke, gecentraliseerde partijopbouw en blinde gehoorzaamheid van de leden aan de leiding. Volgens de raden-kommunisten kon dit alleen maar leiden tot een diktatuur over het proletariaat in plaats van diktatuur van het proletariaat. Het verschil met het anarchisme was dat de raden-kommunisten toch nog lange tijd vasthielden aan de noodzaak van een partij. Dit is in het kort iets over de ideeën van het raden-kommunisme, nu iets over de twee belangrijkste vertolkers van die ideeën Gorter en Pannekoek.

HERMAN GORTER

Herman Gorter is vooral bekend geworden door zijn gedichten "Mei" en "Pan", nogal lyriese gedichten die de meeste arbeiders boven hun pet gingen. Daarnaast was hij ook nog eens marxist. In 1897 werd hij lid van de SDAP. Hij was vooral propagandist, hij schreef populaire brochures zoals "Sociaal-demokratie en Anarchisme", "De grondslagen van de sociaal-demokratie" en "Het historisch materialisme voor arbeiders verklaard". Hij sprak op kleine bijeenkomsten in achterzaaltjes. Binnen de SDAP verzette hij zich

Soldaten en matrozen luisteren naar een toespraak van Mikhail Rodzianko in het Taurus-paleis maart 1917.

meer en meer tegen de parlementaire koers van Troelstra & co en de steeds verdergaande uitholling van het marxisme. Hij spuide zijn kritiek in het oppositieblad de Tribune. Samen met andere tribunisten werd hij in 1909 gewipt. De geroeyerden begonnen een nieuwe partij: de Sociaal Demokratiese Partij, SDP, dat was de voorloper van de

CPH. Omstreeks 1913 verdween Gorter naar het buitenland. In 1917 ontstond binnen de SDP oppositie tegen de partijleiders Wijnkoop en Van Ravesteyn, die met de invoering van het algemeen kiesrecht hun geluk wilden proberen in de verkiezingen. Bovendien had de partijleiding gedurende de oorlog de kant gekozen van de Entente tegen Duitsland. Dat zat Gorter niet lekker. Hij noemde een dergelijke politiek: "Internationaal reformisme". Gorter sloot zich prompt aan bij de oppositie. In augustus 1919 brak Gorter uiteindelijk met de CPH. Zijn kritiek richtte zich vooral op het parlementarisme, wat volgens hem achterhaald was en op de machtswellust van de leiding binnen de CPH. Gorter verwachtte alles van de arbeidersraden, waarin de massa's het zelf moesten opknappen. Een voorhoede-partij moest hun daarbij helpen, dat wel, maar die voorhoede-partij dat was dan in ieder geval niet de CPH. Ook de russiese revolutie zou Gorter bedriegen. De raden-democratie veranderde binnen de kortste keren in een partijdiktatuur. Gorter schreef de brochure: "Open brief aan partijgenoot Lenin". Deze brief was een antwoord op Lenin's brochure "De linkse stroming, een kinderziekte van het kommunisme". In deze brochure werd het linkse kommunisme afgekraakt en riep Lenin de West-Europese kommunisten op te leren van de russiese ervaringen. Als taktiek om de massa te winnen beval Lenin het deelnemen aan parlementen en reaktionaire vakbonden aan. Gorter was het oneens met dit recept. Volgens Gorter was het kapitaal in West-Europa veel sterker dan in het achterlijke Rusland. Bovendien stonden de West-Europese arbeiders er alleen voor, zonder dat ze konden rekenen op de steun van bv. de boeren. Alleen georganiseerd als klasse zouden de arbeiders een kansje maken. De russiese taktiek volgen was volgens Gorter "misdaad tegen de revolutie". Tegenover Lenin's taktiek koos Gorter voor de bedrijfsorganisatie, omdat volgens hem, binnen de bedrijven de macht lag. Naast de bedrijfsorganisatie moest een partij staan van "Het meest bewuste en meest krachtdadige deel van het proletariaat". Die partijleiders moesten niet boven de massa staan, maar één zijn met de massa. Bovendien moesten ze niet leiden, maar opvoeden. De arbeiders moesten zelf handelen en hoe meer de arbeiders zelf handelden, des te kleiner de rol van de leiders. Op 21 september 1921 gaf Gorter de beslissende stoot tot de oprichting van de Kommunistische Arbeiders Partij Nederland, KAPN. De grote toeloop bleef uit, maar dat kon Gorter niets schelen, als de lijn maar juist was. Tot zijn dood in 1928 bleef Gorter overtuigd revolutionair.

ANTON PANNEKOEK

Ook Anton Pannekoek was van oorsprong sociaal-demokraat en ook Pannekoek was, net als Gorter, een intellectueel, een sterrenkundige nogal liefst. Het verschil was dat Pannekoek meer een wetenschapper was die zichzelf het liefst opsloot in zijn studeerkamer om alles te doorvorsen. Pannekoek bemoeide zich maar weinig met het partijleven. Hij wilde zich vooral bezighouden met scholing. Hij zag de heersende, burgerlijke moraal als voornaamste sta-in-de-weg voor de arbeiders om zelf hun macht uit te oefenen. In 1906 vertrok hij naar Berlijn om les te geven aan de partijschool van de duitse sociaal-demokratische partij. Deze school leverde het partij kader af. Vanaf 1910 is Pannekoek er heilig van overtuigd dat het parlement geen uitkomst meer biedt. "Op de massa komt het aan." Pannekoek werd samen met Rosa Luxemburg verdediger van de revolutionaire massa-aktie. Toch vond hij nog steeds dat die massa-aktie het meest zou opleveren onder leiding van partij en vakbond. Pas in 1920 liet Pannekoek ook de vakbonden los. Die bonden waren volgens hem volledig verburokratiseerd en vertoonden dezelfde trekjes als het staatsapparaat. Als de oorlog uitbreekt gaat hij weer terug naar Nederland. Hier gaat hij verder met zijn gewone werk: het schrijven van artikelen en het houden van lezingen. Ook hij verzette zich tegen het anti-duits standpunt van Wijnkoop en van Ravesteyn. De Oktoberrevolutie werd door Pannekoek als een bevestiging van het zelf-handelen van de arbeiders gezien. Vreemd genoeg kon Pannekoek een tijd lang meegaan met de politiek van Lenin. Hij verklaarde die bolsjewistische politiek vanuit de noodzaak om orde in de chaos te scheppen. Wel vond hij dat de duitse arbeidersklasse de russiese snel te hulp moest schieten, anders zou het gedaan zijn met de revolutie. Pannekoek stapte pas in 1921 uit de CPH. Toen al onttaarde de Sovjet-Unie volgens hem meer en meer in staatskapitalisme. De Komintern was niet langer een organisatie die de revolutie in verschillende west-europese landen voorbereidde, maar een apparaat dat de russiese staatsbelangen najoeg. Pannekoek is na zijn uittreden uit de CPH geen lid meer geworden van een partij. Hij beschouwde de proletarische partij als een overblijfsel uit het begin van de arbeidersbeweging. Wel sympatiseerde hij met de Groepen van Internationale Communisten, de GIC en schreef hij geregeld artikelen voor het Persmateriaal van Internationale Communisten (PIC). Pannekoek stierf

pas in 1960 en heeft dus de hele ondergang van de arbeidersbeweging mee kunnen maken.

RUSLAND EN DUITSLAND

De raden-kommunisten hadden al hun hoop gevestigd op Duitsland. Een sovjet-Duitsland zou een geweldige versterking vormen van het revolutionaire kamp. De Komintern zou volgens de raden-kommunisten dan ook alles moeten doen om de revolutie in dit land te bevorderen. Maar de Sovjet-leiders zagen dat het kapitalisme voorlopig nog te sterk was en ze zochten "een manier van leven en laten leven naast elkander". De sovjets konden dus geen kommunistiese partijen, die revoluties voorbereidden die toch zouden mislukken, gebruiken. Dat zou de sovjetmacht alleen maar verzwakken. De Sovjet-Unie zocht in de west-europese arbeidersklasse een bescherming tegen de interventie-oorlog

Gevangengenomen revolutionair in Duitsland maart 1919.

die het kapitaal voorbereide. Met de arbeiders achter de hand wilde de Sovjet-Unie het west-europese kapitaal dwingen tot handel. Die nog achterlijke arbeiders moesten met de slimme taktiek van het werken in parlementen en het meedoen aan vak-akties gewonnen worden. Ze mochten vooral niet afgeschrokken worden door té revolutionaire leuzen. Voor de raden-kommunisten waren dit stappen terug en uiteindelijk afzien van revolutie. De raden-kommunisten daarentegen wilden snel doorstoten en de macht veroveren. Via de Komintern probeerde de russiese kommunistiese partij deze taktiek door te voeren in de west-europese kommunistiese partijen. De strijd om deze leninistiese taktiek werd voornamelijk in Duitsland uitgeknopt en wel binnen de KPD (Spartakusbond). Op het kongres van de KPD in 1919 te Heidelberg werd de linkse meerderheid via een slimme manoeuvre de partij uitgeknikkerd. Deze oppositie stichtte in april 1920 te Berlijn de Kommunistiese Arbeiders Partij Duitsland, de KAPD. In februari van dat jaar was al de Algemene Arbeiders Unie Duitsland, de AAUD opgericht, een bundeling van revolutionaire bedrijfsorganisaties. De BO was naar boven gekomen in de grote stakingen na het neerslaan van de Spartakus-opstand. Zelforganisatie van de arbeiders op basis van de BO en de arbeidersraden stond voor de KAPD centraal. De KAPD wenste geen macht voor zichzelf, haar taak was de arbeiders te vertellen hoe ze de macht moesten uitoefenen. Het sterkst waren de AAUD en de KAPD kort na hun oprichting, toen de revolutie nog een kans van slagen had. Daarna sloeg de versnippering toe. In 1921 al splitste de linker-vleugel van de AAUD zich af en vormde de Algemene Arbeiders-Unie Eenheidsorganisatie, de AAUE. De AAUE vond partijvorming overbodig en propageerde de "politieke en economiese eenheidsorganisatie". Van de leider van de AAUE, Otto Rühle, is de uitspraak: "De revolutie is geen partijzaak". De AAUE was dus alles in één. In 1922 splitsten de KAPD en de AAUD opnieuw. Er ontstonden twee richtingen: de Essense en de Berlijnse. De Essense ging uit van de doodscrisis van het kapitaal en wees daarom de dagelijkse strijd af en propageerde bedrijfsbezettingen. De Berlijnse dacht dat het kapitalisme nog wel even te leven had en vond dat de arbeiders zelf maar uit moesten maken of ze voor meer loon wilden knokken. Hier in Nederland sympathiseerde de KAPN met de Essense richting en de GIC met de Berlijnse richting. De KAPD kwijnde langzaam weg en de restanten van de AAUD en de AAUE gingen in 1931 samen in de Kommunistiese Arbeiders Unie Duitsland. Tot zover de korte maar treurige geschie-

denis van het Duitse raden-kommunisme.

Prent Gerd Arntz: "Verkiezingsdraaischijf" 1932.

NEDERLAND

Het raden-kommunisme in Nederland is voor het grootste gedeelte geïmporteerd uit Duitsland. Gorter, Pannekoek en gevluchte duitse raden-kommunisten hebben het hier-naartoe gebracht.

Gorter was in 1921 de oprichter van de KAPN. De KAPN was een zusje van de duitse KAPD. De partijprogramma's leken als twee druppels water op elkaar, alleen de nederlandse AAUD ontbrak. De KAPN heeft nooit veel aanhang gehad, daarvoor verschilde de situatie in ons kikkerlandje teveel van die in Duitsland. Hier had geen oorlog gewoed, hier waren geen massale stakingen uitgebroken en hier wilden de arbeiders van geen revolutie weten. Het partijtje schrompelde al snel ineen. Tot overmaat van ramp werd in 1923 ook nog eens een keertje de Berlijnse richting geroyeerd. Die fraktiestrijd had eigenlijk alles te maken met de verdeeldheid die er onder duitse raden-kommunisten bestond. De KAPN wees de loonstrijd af als reformisties, de GIC vond dat de arbeiders dat zelf maar moesten uitmaken. Na Gorter was Frits Kief dé man van de KAPN. Kief was vanaf 1925 lid van de KAPN en van 1930 tot 1932 sekretaris. In '32 werd hij geroyeerd. Dat jaar was tevens het einde van de KAPN. De groepen van raden-kommunisten nemen de fakkel over en gaven het blad *De Radenkommunist* uit.

In 1926 vormde zich de GIC. De GIC had sterke banden met de duitse beweging en was er eigenlijk een onderdeel van. Het was een werkgroep, beslist geen partij en ze hadden niet meer dan zo'n tien leden. Henk Canne Meijer was de kurk waarop het groepje dreef. De GIC zag de vooruitgang van de arbeidersstrijd in de ontwikkeling van het zelfbewustzijn. Bedrijfskernen moesten de radengedachte in de bedrijven brengen. De bedrijfsorganisatie stond in het middelpunt van de GIC-theorieën. Die GIC was open voor iedereen die het eens was met de doelstelling. Iedereen die deelnam aan de discussies en hielp met het typen, stencillen en kolporteren die hoorde erbij. Er werd geen kontributie geheven en je gaf naar vermogen. De GIC dook vooral in de theorie. In juni 1931 verscheen een lijvige studie: "*De grondbeginselen van de kommunistiese produktie en distributie*". Het boek was al eerder in Duitsland uitgegeven door de AAUD. In de grondbeginselen werd uitgelegd hoe de arbeiders het kommunisme op konden bouwen, zonder in de fout van de Sovjet-Unie, dus van het staatskapitalisme, te vervallen. De arbeiders konden zelf het bedrijf leiden door middel van een eenvoudige boekhouding. De afzonderlijke bedrijven moesten worden samengebundeld in arbeidersraden, waarin ieder bedrijf z'n vertegenwoordigers had. Naast dit theoretiese werk gaf

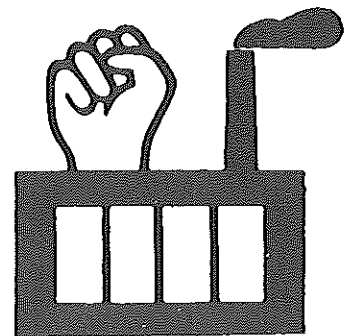
de GIC ook het PIC uit. De bedoeling van dit blad was dat andere linkse groeperingen er artikelen uithaalden voor hun eigen bladen. Zo werden er stukken van het PIC in het blad *Bevrijding van Bart de Ligt* overgenomen. Ook verscheen er een theoretisch blad in het Duits getiteld *Rätekorrespondenz*. Voor de arbeiders was er het blad *Proletenstemmen* waarmee aan de stempellokalen gewerkt werd. Het blad werd uitgegeven door revolutionaire arbeiders te Amsterdam. In Rotterdam bestond er de Linkse Arbeiders Oppositie, de LAO. Deze groepering was ontstaan binnen het NAS, maar ze werd al snel geroyeerd. De groep gaf een aantal brochures uit waarin werd uitgelegd wat de bedoeling was van het LAO. Ook verscheen er onregelmatig het blad *Spartacus*. Verder heeft het LAO ook nog een bundeltje gedichten getiteld *Chaos* van Jos Kop Jansen uitgegeven. Het LAO wilde door het uitlokken van stakingen e.d. een massabeweging tegen het kapitalisme opgang brengen. De moter achter dit groepje was Eduard Sirach. Sirach was een man met grote revolutionaire ervaring. In 1916, toen hij 20 jaar oud was, had hij in Indonesië de hospitaaldemonstratie geleid. In 1919 had hij deelgenomen aan mitterijen op de Regentes en de Zeven Provinciën. Eénmaal terug in Nederland stortte hij zich in de politiek. Hij stond kandidaat voor de CPH bij de gemeenteraadsverkiezingen. Hij werd uit de CPH geroyeerd omdat hij de kant van Trotski koos. Hij is ook nog lid geweest van de RSP en bestuurder van het NAS. In het NAS kwam hij op de radengedachte. Zijn huis werd verzamelpunt van raden-kommunisten. Ook Rinus van der Lubbe wipte regelmatig bij hem aan, de avond voor zijn vertrek naar Duitsland nog. Sirach werd door de mensen die hem kenden een logies denker en een revolutionaire arbeider van grote gave genoemd. Ook Rinus van der Lubbe was na z'n konflikten met de CPH en de Zaaier sympatisant van het raden-kommunisme geworden. Op stakingsvergaderingen van taxichauffeurs in Den Haag en textielarbeiders in Twente riep hij de arbeiders op tot zelfstandig handelen en het kiezen van hun eigen strijdleiding. De arbeiders moesten niet langer luisteren naar hun vakbondsbesturen, zelfs niet naar mensen van het NAS of van de RVO.

Ook de bekende Duitse kunstenaar Gerd Arntz was raden-kommunist. In 1934 moest hij Wenen ontvluchten en kwam hij naar Nederland. Zijn kontaktpersoon hier was Frits Kief. Kief had samen met de gebroeders Korper de groep *De Arbeidersraad* gevormd. In augustus 1935 sloot Arntz zich bij deze groep aan en maakte een aantal linoleumsneden voor het gestencilde blad van de groep, wat eveneens *De Arbeidersraad* heette. Van enkele prenten werden ook affiches gemaakt, die bij stempellokalen werden aangeplakt.

Het raden-kommunisme in Nederland had eigenlijk maar weinig om het lijf. Het was een puur Duitse beweging overgeplant op Nederland, meer dan honderd, hooguit tweehonderd aanhangers heeft het raden-kommunisme hier niet gehad. Toen de verwachte revolutie uitbleef, splitste de KAPN zich tot in het oneindige op in allerlei uiterst kleine groepjes. Wel werd er af en toe samengewerkt. In 1932 hiielden verschillende raden-kommunistiese groepen een kongres in Amsterdam. Ook verschenen er wel eens gezamenlijke brochures en manifesten, zoals *Kiest Kobus*, een anti-verkiezingsmanifest ter gelegenheid van de kamerverkiezingen in 1933. Deze brochure werd uitgegeven door de LAO, de GIC en de Groep van Radenkommunisten. Al voor de Duitse fascistten binnenmarcheerden was het raden-kommunisme een zachte dood gestorven. Alleen de GIC bestond in 1940 nog. De roep van de raden-kommunisten om zelf te handelen, was een roep in de woestijn gebleken.

DE ARBEIDERSRAAD

ORGAAN VAN DE
KOMMUNISTIESE ARBEIDERS
GROEPEN NEDERLAND

Bram van de Haterd

Ik kom uit een anarchisties milieu, mijn vader was ook anarchist. Hij kwam uit Brabant. Hij was eerst katholiek geweest en had gebroken met het geloof. Hij is toen hier getrouwd. Hij ging de kant uit van Domela Nieuwenhuis, van het oude socialisme.

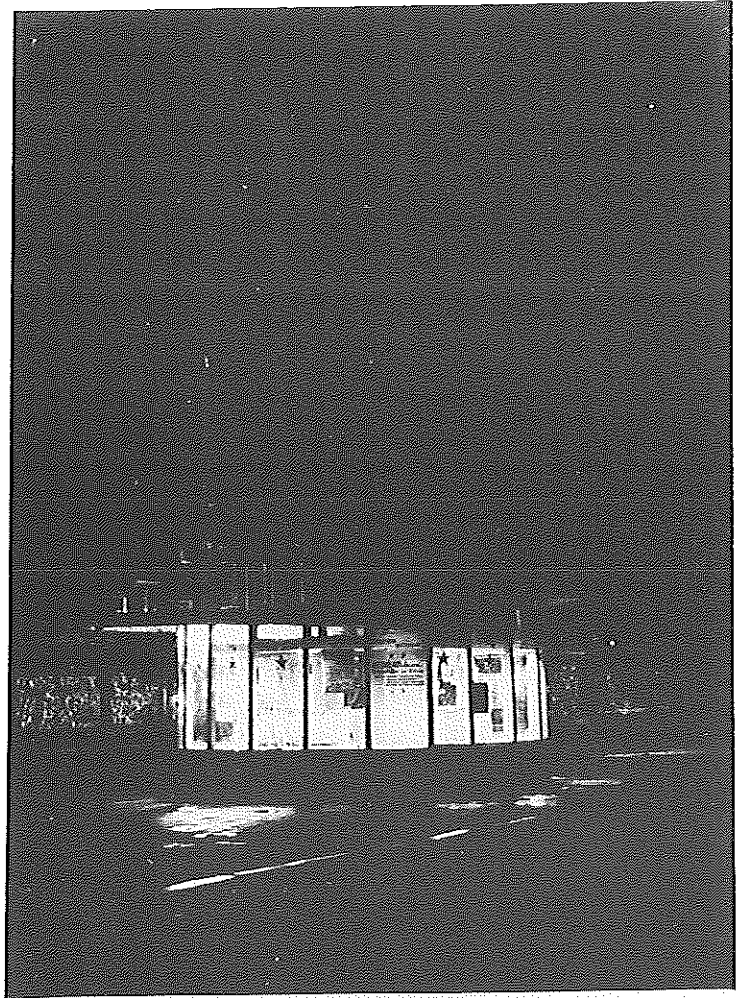
Dat leefde toen erg. Mijn vader ging toen veel naar die vergaderingen toe en wij als kind zijnde gingen altijd met hem mee. Ja, en dan wordt je daardoor geïnfecteerd. Dan neem je daar veel van over, ook in je latere leven. Toen ik in mijn puberteit kwam is het zo geweest dat ik een tamelijk vrijheidsgevoel bezat en dat ik veel heb gezworven. Ik ben eigenlijk buiten het produktie-apparaat gevallen. In de crisistijd was het moeilijk om aan werk te komen, maar ik heb uiteindelijk nooit intensief naar werk gezocht.

Mijn vader was venter. Die liep met textiel langs de boeren. Die vader van mij dat was een mannetje, dat als hij langs de gevangenis liep en hij zag dat ze daar aan het repareren waren dan riep hij: "Hé, ben je je eigen cel aan het bouwen?" Hij stond altijd heftig te debatteren. Hij was ontzettend opvliegend van aard en dat zal dan wel een erfelijke kwestie geweest zijn, dat het op mij over is geslagen. Ik ging met mijn vader naar bijeenkomsten toe. Toen was Lou de Visser er nog van de kommunistiese partij en de syndikalisten hadden we. We hadden de anarchisten en de vrijdenkers, die waren meer gematigd. Dat waren vergaderingen in het Verkooplokaal en het Nut aan de Oppert. Dan zat je erbij en je begreep het allemaal wel niet wat er gezegd werd, maar dan ging je vader debatteren.

In de crisistijd werden de clubhuizen opengezet. Dat was om de jongelui op te vangen. Maar in plaats van dat je een bakkie koffie kreeg en een damspelletje, werd er gesproken over inbraken en stelen. En vanuit die clubhuizen gingen we veel opereren. Daar vielen die samenkomsten niet zo op. Ik heb toen voor een grote kraak in de gevangenis gezeten. Vroeger mocht je in de gevangenis een kanariepiet in je cel hebben.

Ze hadden een christelijk zangverenigingetje en daar zongen ze "Hemelhuis", en al die flauwekul meer, daar werd je gewoon kotsmisselijk van. Je werd natuurlijk helemaal niet begeleid. Je zat je straf uit en je ging weer naar huis. Ik heb in de gevangenis ontzettend veel gelezen. Ik ging alle klassieken lezen zoals Kant, Hegel, Spinoza enz. En toen kwam ik eruit en toen ben ik helemaal voor mezelf begonnen. Ik heb ook nog een meubelmakerijtje/stoffeerderijtje gehad, omdat ik als jongen zijnde dat vak geleerd had. Ik wou toen een heel ander levenspatroon aanmeten en toen ben ik ook in de geheelonthouding gegaan. In de gevangenis had ik daarover ontzettend veel nagedacht en ik ben er helemaal mee gekapt. Ik ben van de geheelonthouding in de Esperantobeweging terechtgekomen en later bij Spartacus. Het waren ook jongens zoals Ar-

PROPAGANDASTAND DE LI R'VAND ESPERANTISTEN

Propagandastand van de Esperantisten in Rotterdam op de hoek van de Streijensestraat en de Beijerlandse laan 1932.

nolds, die toen van de CPH was, die tegen mij zei: "Je wilt jezelf misschien verrijken, maar je verraadt de arbeidersklasse". En zodoende ben ik in die beweging weer doorgedaan.

Er waren in die tijd maar twee mogelijkheden voor een arbeider: je verpaupert of je wordt revolutionair. Ik heb de revolutionaire kant gekozen. Ik heb veel theorieën aan-gehoord, o.a. van Piet Kooijman over het neem en eetrecht. Nu noemen ze het proletarisch winkelen. Piet Kooijman heeft vier jaar in de bak gezeten omdat hij een bom geplaatst had aan de Frankenslag bij één of andere generaal toendertijd met Jo de Haas. Je was ook anti-militarist. Ik ging Esperanto leren. Ik had daar een diplomaat-je van. Alles wat eigenlijk links georiënteerd was, daar was je dus bij. Je had met allerlei gedachtenkonstrukties en stromingen te maken. Daar werd je ook door beïn-vloed. Je had maar lagere school doorlopen en je probeerde door brochures en mani-festen en door veel te lezen, inzicht te krijgen in die hele strijd. Maar het was erg moeilijk voor de hele arbeidersklasse om iets positiefs naar voren te brengen. Dat hebben de CPH en verschillende andere bonden gedaan. Die grote strijd die er ge-weest is tussen de kommunisten en sociaal-demokraten was verschrikkelijk! We hadden toen Esperanto-feestavonden en we probeerden steeds in het Esperanto om de kommunisten en de sociaal-demokraten weer aanéén te smelten en de vijandschap neer te leggen. Dat is eigenlijk nooit gelukt. En toen Rinus van der Lubbe gesneuveld was zeiden de sociaal-demokraten: "Liever het fascisme dan het kommunisme". De "Vrije Socialist" heeft toen een artikel gewijd aan Rinus van der Lubbe en die zei dat met het onthoof-den van Rinus van der Lubbe, dat daarmee de arbeidersklasse de kop was afgeslagen. Ik ben altijd individueel gebleven. Er is nooit zo'n partijbinding geweest bij mij. Ik ben nooit de straat opgestuurd met een manifest met van dat en dat moet je doen. Dat heb ik ook nooit gedaan en dat wou ik ook zelf niet. Die Spartacus-beweging sleepte mij er steeds bij. Ik had dan ook wel gedeeltelijk een stem in het kapittel,

maar eigenlijk meer aan de kunstzinnige kant dan in de politiek. Ik kon dus heel aardig uit de voeten met die dingen. Daardoor ben ik er altijd mee verbonden geweest. Ik was iemand die nergens rust had. Ik heb me eigen nooit ergens ingegraven. Ik was een romanticus eigenlijk. Ik stelde het levensgeluk van mezelf op de voorgrond. Ik heb altijd ontzettend respect gehad voor mensen die het evenwicht hadden om voor de bond hun werk te doen "Jantje met het krantje", die dus ook langs de huizen ging om kontributie op te halen. Dan dacht ik bij me eigen: dat ken ik nooit opbrengen. Toch had ik iets in mezelf van jaloezie tegenover de bezittende klasse. Als ik bv. in de villawijk liep dan zag ik die schoonheid van die huizen en dan voelde ik eigenlijk mijn armoede. Dat bracht mij tot verzet eigenlijk, maar ik had niet een bepaald program in mijzelf, of de standvastigheid van: op die weg marcheren wij door. Agiteren kon ik dus wel, die gedichten, dat lag mij allemaal wel, maar dat kleine werk, nee. Nee, daar kon ik mij niet in vinden. Ik vond ook altijd: dat centje meer of minder daar ging het bij mij niet om. Bij mij ging het erom een andere maatschappij te vormen.

Uitspraken van revolutionaire jongens zijn me altijd bijgebleven omdat ik nogal dichtertlijk van aard ben. Zoals bv. "De taaië vasthoudendheid is het kenmerk van elke revolutionair". Dat sloeg bij mij altijd zo aan. Dan dacht ik bij me eigen: "Dat is het natuurlijk". Ik heb jongens gekend die zijn naar Spanje geweest om te vechten en daarna zijn ze omgekomen in de konsentratiekampen zoals bv. Cor Arnolds. En nou weet ik wel toen we nog jongens waren, in die arbeidersstraten, in die pijpenladen, stonden we voor zijn raam en dan praatten we altijd over de revolutie en over de barrikades en over de horizon die voor de arbeiders natuurlijk straks op zou rijzen. Dan bleven we 's zomersavonds tot elf uur en dan ging het raam dicht en dan zei hij: "Jongens we gaan nou slapen, tot op de barrikade". Hij woonde op Crooswijk, in de Van Meekerenstraat.

Gelieve Gods woord niet ijdel te gebruiken

In deze godvergeten dagen
nu de wereld is ontwricht,
komen femelaars je plagen
met een simpele christenplicht!

Gelieve God's woord niet te schenden
door je bittere wrange mond,
al krepeer je van ellende
gedenk de anti-vloekers-bond!

In deze godvergeten dagen
prijkt daar op de spiegelruit
wat de petteman moet schragen
een spottend woord wat walgend stuit!

Want de wijzen en de dommen
hoor je elke dag steeds brommen,
bij de ontvangst van de mesomme:
het is veel te weinig G.V.D.!!!

mesomme = geld.

Bram van de Haterd.

Omdat ik altijd ook appeleerde bij de linkse groepen, ik was altijd aanwezig, heb ik me toen aangesloten bij de Spartacus-beweging. Dat was een hele kleine groep jongens, die altijd onderin die keldertjes vergaderden. Dat waren allemaal wel fijne jongens. Er werd altijd gedebatteerd enz. Ik had nogal een dichtertlijke aanleg en ik heb dan ook verscheidene gedichten daar gedeklameerd. Dat vonden ze geweldig. Eén keer heb ik één hele novelle voorgedragen. Ik kon de mensen nogal biologeren. Dat ging over een brief van een verloren zoon aan zijn moeder. Dat ging over een jongen die tot de konklusie kwam, dat hij eigenlijk geen geschenk geweest is van een goeie god toen hij werd geboren, maar het gevolg van een hete paringsdaad. En als je dan verteld dat hoe thuis de armoede aanwezig was en dat het geklepper van lepels en vorken klonk op de

bodem van de pan, dat waren allemaal zinnen die zo geweldig aansloegen. Daar had ik ontzettend veel succes mee. En dat de jongen later in Parijs terecht komt en dat hij zegt: "De gekleurde lichtreklames kronkelen als gekleurde slangen langs de gevelrijen naar goed, beter, best. Maar God heb ik er niet gevonden." Met die novelle heb ik ontzettend veel succes gehad. De uitgevers waren er altijd bang voor om het uit te geven, het was allemaal te realistisch, te scherp en het was allemaal tètè. Ze namen mij mee op vergaderingen. Ik zat niet alleen bij Spartacus, ik was ook bij de geheelonthouders en de Vrijdenkers. Op die vergaderingen, wanneer er een spreker was, kon ik mijn gedichten voordragen.

Met Jo Groos, dat was ook een anarchist, heb ik nog een gedichtenbundeltje uitgegeven, dat heette: "Schaduw der stad". Mijn gedichten waren meer proza en zijn gedichten hadden een religieuze tendens. Daar hebben we ook aardig succes mee gehad. Op landdagen gingen we die ook verspreiden en verkopen als proletariëse kunst. Dat waren bijeenkomsten hoofdzakelijk van de SDAP en ook wel van de kommunisten. Maar de SDAP had toendertijd de grootste bijeenkomsten. Jo Groos was iemand die hele goeie gedichten had gemaakt. Hij noemde zichzelf: "de lange zwarte man". Hij was eigenlijk gauwer tevreden, rustiger dan ik was. Want ik ging er altijd tegenaan, overal waar ik was. Ik zette overal een breekijzer tussen.

Waren er nog meer arbeidersdichters?

Ja, Harry van Loon, Freek van Leeuwen en Jo Groos, die heb ik dan gekend. Daar ging ik mee om. Je had Kop Jansen van de RSAP, van Sneevliet.

Organiseerden jullie ook dingen samen?

Nee, dat hebben we nooit gedaan. Kop Jansen is de man geweest, die was altijd bij Sneevliet en de RSAP. Als die een vergadering hadden, ging hij daar deklameren. Ze gingen veel naar Appelscha, naar Friesland die kanten uit. Ik heb Kop Jansen wel eens horen zeggen: "Als bij ons de koekepan opstaat met een stukje vlees dan vragen de kinderen, Vader heb je voorgedragen?" Zo was toen de toestand. Hij kreeg er misschien wel geld voor, maar ik heb er nooit een stuiver voor gehad en dat wilde ik ook niet. De zoon van Kop Jansen kon goed zingen en dan gingen ze samen naar die dorpen toe zoals Appelscha, dat was in het noorden des lands. Daar zongen ze die strijdlieparen. Die Spartacus-beweging ging uit van Gustav Landauer en van professor Pannekoek. Er was in die tijd ook een brochure over de "Communistische distributie en Raden", want wij wilden een totaal andere maatschappelijke vorm. Het waren hier in Rotterdam pakweg 12 mensen. Die kwamen dan bij elkaar, maar die waren het ook niet allemaal met elkaar eens. Ik zie nog dat jodenmannetje zitten, die zat altijd heel breedvoerig te vertellen. Toen de oorlog kwam heeft hij eerst een paar weken in zo'n socialisties keldertje gezeten in de Kaap de Goede Hoopstraat. Toen hij zag dat die moffen niks deden is hij er maar uitgekomen. Wij zeiden: "Joh, zie nou de benen te nemen". Maar toen werd hij opeens de Jood met de ster. Dat vond hij geweldig. Hij ging opeens lijdzzaam worden. Hij behoorde tot het volk dat lijden moest. Ze hebben hem weggehaald en hij is nooit meer teruggekomen. En Staal, dat was eigenlijk ook een anarchist, die zei: "Wat die Hitler daar in Duitsland doet, dat kan in Holland niet, met Mussert zus en zo". Ik zeg: "Joh Staal, kijk nou uit, neem nou de benen". Ik had in Duitsland drie maanden met de Wanderschaft gelopen, met de antifa-beweging. Dat was in 1929. Ik zei tegen Staal: "Je hebt het toch gezien toen die joodse kinderen aan de grens stonden, toen mochten ze Holland niet binnen." Nou Staal geloofde daar niet in, maar ze hebben Staal toch weggehaald hoor, met de hele familie! Die Staal was ook een raden-kommunist.

De Spartacus-groep had ook een solidariteitsfonds. Dat solidariteitsfonds was in het leven geroepen om als de mensen staakten die niet in de bond waren, geen geld kregen, om die geld te geven. We hebben de statuten nog gemaakt. Het was allemaal prima geregeld en het klonk allemaal geweldig, maar we moesten het met weinig geld bij elkaar scharrelen. Het is een fiasco geworden, want als ze één week staakten was de hele kas leeg. Ik heb toen gezegd tegen die Spartacus-beweging: "Als jullie geld willen hebben, weten jullie dan wat je moet doen? Dan moet je een kermis exploiteren. Dan laat je de mensen in een draaimolen zitten en daar krijg je geld voor. En met dat geld gaan we de revolutionaire strijd voeren." Toen zeiden ze dat ik niet goed bij m'n hoofd was.

Je hebt gevoelsrevolutionairen en die kunnen het misschien niet zo goed onder woorden brengen, maar als de mensen het eenmaal wel goed onder woorden kunnen brengen, dan zijn ze meestal geen socialist meer.

Ik heb Hiemstra, een vurig kommunist, horen zeggen: "En we rusten niet eerder voordat elke politieagent is opgehangen aan de darmen van de pastoor!"

Als iemand aan het stempellokaal staat te agiteren en die geeft een uiteenzetting van zijn gedachten of over zijn partij dan wordt dat een bekende figuur. Kees Rijken was zo'n bekend figuur. Mij kenden ze ook, maar mij namen ze niet zo serieus. Ik was meer artiest. Maar ik was er toch wel altijd bij! Ik heb Kees Rijken heel goed gekend. Zijn volhardendheid en zijn brochurehandel en dat hij niet van zijn stuk te krijgen was, dat heeft mij altijd ontzettend verbaasd. Voor mij is het altijd een persoonlijkheid geweest, hij is altijd gericht geweest, terwijl ik meer een avontuurlijk karakter had, veel makkelijker de schepen achter mij verbrandde. Ze zagen Kees meer als iemand die altijd een beetje aan het doordrijven was. Dat is ook wel zo, hij had z'n standpunt. Kees Rijken was een kommunist en hij volgde de partijlijn en hij bleef op die lijn doorgaan. Hij wist niet meer van wijken en dat deed hij dus dan ook niet. Ik weet nog dat hij dat krantje had van de CPH, daar liep hij mee langs de stempellokalen. En Kees Rijken was altijd wantrouwig tegenover andere mensen die niet de lijn volgden. Ik heb weleens een artikeltje geschreven onder de naam Jan Knots, maar toen moest hij eerst weten wie Jan Knots was. "Laat Jan Knots zich eens bekend maken!" Maar Jan Knots die kwam niet hè.

Marx heeft gezegd: "De arbeiders hebben niks te verliezen dan hun ketenen". Tegenwoordig hebben ze een huis, een dubbel huis, een caravan, wat ze allemaal niet hebben aan bezit en meubelen en noem maar op!

2e Jaergang No. 5, 19 Januari 1934

ABONNEMENT BIJ VOORUITBETALING
PER KWARTAAL 35 CENT

LOSSE NUMMERS 5 CENT

SPARTACUS

OP VOOR DE RADENORGANISATIE

Orgaan van de Linkse
Arbeiders Oppositie in Nederland

Ik heb in de jaren dertig prakties nooit in de fabrieken gewerkt. Ik was niet te lui om te werken, mijn grootste probleem was niet het werken, maar de mensen waarmee je moest werken. Toen ik die stoffeerderij had, kwamen de jongens naar me toe en die liepen met een zwembroek onder hun arm en ze hadden allemaal een bruine kop van aan het strand liggen, die zeiden: "Schei er nou mee uit, met dat stofferen, want je sloopt je eigen lichaam". Maar ik wou doorgaan, maar dat ging eigenlijk niet meer. Die stoffeerdere die in die keldertjes zaten konden de elektriciteit niet meer betalen, die zaten met een petroleumlampje. De prijzen waren zo scherp concurrerend. De halve week had je geen werk en dan moest je ineens wat klaarmaken en dan zat je vrijdagsnachts te werken om nog wat te verdienen. Je ging er wel tegenaan, maar op het laatst werd het hopeloos. Ik had dat zaakje op het Oosteinde in Kralingen. Maar op het laatst ben ik in de steun terecht gekomen.

Ik kreeg een betrekking bij de tram. Op de zadelmakerij in de Isaïc Hubertstraat. Daar werden die tassen gemaakt en riemen en films en daar werden ook kussens gemaakt voor in de tram. Dus ik moest daar komen en ik moest proefwerken. Nou hebben ze daar twintig van die stoffeerdere gehad. De eerste was afgekeurd, want die was aan de ene kant chronies doof en dat kunnen ze in die remises niet gebruiken. Je weet hoe dat gaat met die trams. Toen zei de chef tegen mij: "Weet je wat we nou doen? Je werk is goedgekeurd maar je hoeft niet veertien dagen naar huis totdat de papieren in orde zijn gemaakt. We zullen jou gelijk aannemen." Dus ik zat daar op die zadelmakerij. En het beviel me ook niet erg, van die uitgedroogde ambtenaren, die zaten elke dag te lezen in die hal beneden wie er gestorven was en wie er met pensioen was gegaan. Jongen, dat lag mij helemaal niet. Want daar werd ik gewoon akelig van. Maar goed ik dacht: ik ben getrouwd. Ik werd gefeliciteerd met m'n vaste aanstelling, maar ik vertrouwde het hele zaakje niet want ik had in de bak gezeten. Toen op een middag na veertien dagen zegt hij: "Je hebt vroeger in de gevangenis gezeten". "Dat was tien jaar geleden. Dat was een jongensstreek." Hij zei: "Dat straft zich altijd. Dat blijft je hele leven lang bij je." Ik weet wel, al was mijn werk nou nog zo goed, ik mocht niet eens meer naar boven toe. Mijn gereedschap werd voor me naar beneden gehaald en ik kon vertrekken.

Arend van Brugge

Wat dacht u van het kapitalisme toen?

Nou we dachten: het gaat ten onder hè. We leven in de doodscrisis van het kapitalisme. Gorter had het al beweerd in 1907. Nou leven we 75 jaar later en het kapitalisme is er nog. We vinden de stuiptrekkingen te lang duren. Kijk eens, dat de ene maatschappij afsterft en dat de nieuwe opkomt, dat gaat zomaar niet in een tien, twintig jaar. Ook de nieuwe maatschappij heeft nog oude vormen inzicht van de vorige maatschappij. De hele geschiedenis door zien we dat.

Was er toen ook sprake van overproduktie?

Ja, er was overproduktie. Nu kleden ze dat anders in, nu lopen de prijzen op en toen zakten de prijzen. Toen had je 5 pond spek voor één gulden. Het is gebeurd dat op de Veemarkt een koppel biggen werd verhandeld voor een borrel. 80 centen een pondje biefstuk, moet je nou eens komen. Als je naar C & A ging had je voor 15 gulden een heel goed kostuum. In Twente had je die textielproduktie, die weverijen enz. Die mensen hadden zelf geen lakens op hun bed. Dus ergens was er een overproduktie, maar de mensen die erin werkten die hadden niks. Die moesten concurreren tegen andere lui. Dat bepalen de heren nu hier ook. Lage lonen hè. Hoe arm waren de mensen niet in de Langstraat, in de schoenenindustrie. Ja, en de porceleinindustrie in Maastricht. Dat was helemaal verschrikkelijk. Er waren kinderen die 's nachts daar bleven. "Hou jij ze arm, hou ik ze dom" zei de pastoor. Wat die kerk daar uitgehaald heeft was zo verschrikkelijk.

Er was dus genoeg, maar de mensen konden het niet betalen?

Oja, je kreeg voor 3 centen een kilo groenten. Maar er werd zo enorm veel doorgedraaid. Dat werd met iets overgoten en dat werd onbruikbaar. Er ging petroleum over de aardappelen heen, bidden voor een goeie oogst en als ze het hadden werd het vernietigd. De mensen die werk hadden, die hadden het goed.

Hoe moest het volgens u veranderen?

Ja, door een goeie organisatie. Dat de arbeiders daaraan begonnen. Die vakorganisaties deden eigenlijk weinig hè, die deden niks. Die hielden ze wel netjes in de kaartenbak, maar die deden feitelijk niks.

Was u lid van een vakorganisatie?

Ik was lid van de handels- en kantoorbedienden.

Waren er bonden die wel iets deden?

Nou nee, ze konden niks doen. Je had het NAS, het Nationaal Arbeids Sekretariaat van Henk Sneevliet. Die konden ook niks doen. Die konden niks anders vertellen dat als er nieuwe verkiezingen kwamen dan hadden zij een partij en dan moest je daar maar op stemmen hè. Daar vandaan hebben wij dat ding geschreven "Kiest Kobus, onze man". Dat

Kiest Kobus

ONZE man!

Prijs 1 Cent.

DOELSTELLING.

De ontwikkeling van het kapitalisme voert tot heviger crisissen, welke in steeds grooter werkloosheid en telkens diepere ontvoering van het productieapparaat hun uitdrukking vinden, waardoor miljoenen arbeiders buiten de productie staan en aan de uitbuiting zijn prijsgegeven. Daarbij nemen de belangen tegenstellingen tusschen de verschillende landen steeds scherper vormen aan, waardoor de economische oorlog in een nieuwe wereldoorlog uitmondt.

De toenemende verarming en de steeds groeiende onzekerheid van bestaan dwingen de arbeidersklasse den strijd voor de communistische productiewijze aan te binden. De samenwerkende Radencommunisten waken de arbeiders in dezen strijd op, het beheer en de leiding van productie en distributie volgens algemeen geldende, maatschappelijke regels zelf ter hand te nemen, om zoo de associatie van vrije en gelijke producenten te verwezenlijken.

De groepen van samenwerkende Radencommunisten zien den wezenlijken vooruitgang der arbeidersbeweging in de ontwikkeling van het zelfbewustzijn der arbeiders. Daarom plaatsen ze zich tegenover de leiderspolitiek van de parlementaire partijen en van de vakbeweging en stellen de leuze:

Alle macht aan de arbeidersraden!

was geschreven door een kruidenier, dat was Jaap van Velzen. Dat was in Amsterdam in de Kinkerstraat geloof ik. Hij zat ook bij de arbeidersbeweging. Hij was daar depothouder of filiaalhouder en hij schreef gewoon op een keukenzakkie dat hele verhaal. Omdat: èn in de gemeenteraad èn in de Kamer deden ze niks voor je. Ga al die kranten maar eens na uit die jaren, wat hebben ze nou gedaan? Ze kunnen niks voor je doen.

Heeft u die pamfletten ook in Rotterdam verspreid?

Dat werd verkocht ja voor één cent. Ze zeiden allemaal "Kiest onze Kobus, nee je moet Kobus kiezen, dat is de goeie" en dan kwam je buurman naar je toe en die zei dan: "Je weet er niks van, je moet onze Kobus kiezen want die weet het" en dan kwamen ze allemaal in het parlement. En bovenaan stond Colijn, de man die toen de bom liet gooien op de Zeven Provinciën. Die kruidenier die dat pamflet geschreven heeft was een raden-kommunist. Ja, dat vindt je misschien gek maar hij zat nou eenmaal in dat vak want hij moest toch ook eten en hij kon ook nog wel eens wat wegdelen.

Waren dat er toen veel die raden-kommunisten?

Nee, ze gaven ook het persmateriaal van de Internationale Communisten uit, het zogenaamde PIC. Ik kreeg het ook, maar het was wel moeilijk want het werd samengesteld door de bolle boffen. Dat was helemaal geen zoete koek, wat je zo eventjes kon slikken. Er zat een econoom bij en een psychiater. Leo Hornstra zat erbij en ingenieur Jordens, allemaal intellectuelen.

Hadden jullie ook kritiek op de CPH?

Ja nou, over de rottigheid in Rusland en over Stalin die de mensen naar Siberië zond. Die CP was een rotbeweging, daar zaten allerlei slampampers bij. Ik vond er niks an. Nou hebbie 65 jaar revolutie gehad maar wat is er nou veranderd in Rusland?

Vond u dat toen ook al?

Ja natuurlijk. Henriëtte Roland Holst was er geweest. Toen kwam ze terug, dat was laten we zeggen in de jaren '23 en Sovjet-Rusland was veranderd in één grote fabriek. Dat ging precies eender met de Spaanse Burgeroorlog. Dan werden die gasten uit Rusland gewoon opgeroepen en warm gemaakt want die wilden ze dan gewoon kwijt in die Internationale Brigades, want reken erop, de kommunisten hebben een hoop verpest daar in Spanje hoor.

Waren de raden-kommunisten anders georganiseerd dan bv. de CPH?

De ouderwetse organisatie heeft om te beginnen een penningmeester en een sekretaris en raden van toezicht en een jaarlijks kongres. Alles gaat openlijk. Dat is de oude burgerlijke manier. Want toen hier in mei '40 de Duitsers binnenkwamen, kwamen ze in een opgeschut bed. Ze gingen naar het NVV en ze vonden zo de kaartenbak en ze zeiden: "Jansen, Pietersen, nee de Bruin is niet safe, die gaan we even opzoeken. Zo ging dat. Maar dat gebeurt niet in een radenorganisatie.

Hoe was dat dan georganiseerd?

Nou, in een soort viermanschappen. Je zou kunnen zeggen van mond tot mond. Zoals het nu gebeurt in Midden-Amerika. Denk je nou dat die in een organisatie zitten met een penningmeester e.d.? Zodra ze er eentje pakken weet die van niks, hij kan nooit de derde of vierde man verraden.

Waren dat een soort cellen?

Ja cellen.

Waren jullie eigenlijk al illegaal vòòr de oorlog?

Ja, we waren al op de illegaliteit ingesteld. Sneevliet wist dat ook donders goed. Maar Sneevliet zat vast aan zijn Kamerbaantje, aan zijn Kamerlidmaatschap. Dat is hem zuur opgebroken. Hij ging op de ouderwetse manier door en sprak nog over democratie. "Demokratie, lik me reet" zeiden de Duitsers, "dat zullen wij even op onze manier doen". Nou hij zat zo in de lik. De kaartenbak werd erbij gehaald en ze hadden ze allemaal. De raden-kommunisten doen dat niet, die doen dat op een linkere manier. Precies wat nu ook in Polen is. Daar kunnen ze ook niet met een officiële organisatie, met een voorzitter en een penningmeester komen. Dat kan niet. Dat hebben ze gehad. Dat is weggevaagd. Dus krijg je andere vormen van organisatie.

Deden jullie ook aan akties?

Akties, akties. Kijk, dat moet altijd de arbeider zelf doen. Ik kan bij jou morgenochtend bij jou om zeven uur niet komen bellen en vertellen dat de revolutie er is, "hè, vandaag revolutie! Kameraad Van Puffelen heeft de leiding." Zo gaat het niet.

Zat jij toen ook bij de LAO?

Ja, ik zat ook bij die groep. Dat lidmaatschap, dat moet je niet zo opvatten, dat bestond niet.

Betaalden jullie kontributie?

Nee, we gaven een blad uit "Spartacus" en dat kwam ongeregeld, omdat we geen geld

hadden. Dat werd keurig gedrukt en er kwamen keurige artikelen in. Iedereen kon er in schrijven. Je was niet verplicht met dat blad te kolporteren. Kijk 'es, als je het met dat artikel niet eens ben, dan ga je er niet mee kolporteren. Als je het er wel mee eens ben, dan doe je het wel. Zo niet, dan zeg je: "Nee jongens, ik ben het er niet mee eens. Zus of zo, dat of dat ontbreekt." Zo zat dat.

Waar werd dat verspreid?

Overal natuurlijk, ook bij de stempellokalen. In de Oudelandstraat had je ook een stempellokaal. Daar stonden ze ook altijd heel heftig te diskussiëren. Daar had je bij de ingang twee bomen staan en die boom waar ze altijd onder stonden te diskussiëren werd spottenderwijs genoemd "de boom der wijsheid".

Was er samenwerking met andere groepen?

Nou met de GIC. Dat blijkt uit die brochure Kiest Kobus, die is gezamenlijk uitgegeven. Je liep er natuurlijk mee te kolporteren, op vergaderingen natuurlijk. Ik liep

Affiesje van de LAO.

ermee te kolportereren in het Verkooplokaal en ik werd door de kommunisten eruit geslingerd. Dat heb ik ook nog wel meegemaakt. Die vuile smeerlappen. "Jij verbreekt de eenheid!" weet je niet. Terwijl ik er juist op uit was om die eenheid een beetje bij te brengen. Dan werd je eruit gegooid. Ja dat was knokken hoor. Ik heb al die rottingen meegemaakt. Het was een vergadering met Louis de Visser. En dan had je Gerrit van Burink, zo'n provokateur. Toen zat hij Louis de Visser uit te dagen om te gaan demonstreren. Nou is een demonstratie ook een vorm van parlementarisme, want het heeft niets met werkelijke strijd te maken. Dus toen zat hij Louis de Visser uit te dagen, ja die kon dat ook niet op zich laten zitten en die zei: "We gaan de straat op". Ik stond er toevallig vlakbij en toen stonden er een paar rechercheurs van de politieke recherche en die zeiden tegen Louis de Visser: "Dat moet je niet doen", want dat werd hakken natuurlijk. Maar die rotte Gerrit van Burink wou doordrijven. Dan zijn de heren zo, dan nemen ze zelf stiekum de benen. Dan zijn ze spoorloos verdwenen en dan krijgt Jan de arbeider met de gummistok in z'n nek. Dat is de hele taktiek, dan hebben ze weer herrieschoppen hè. Ja, maar het is niet de bedoeling dat we gaan herrieschoppen. We willen tot een betere maatschappij komen, is het niet waar? En dat we een distributie van de goederen krijgen. Produktie dat loopt wel. Daar ben ik niet bang voor. In no-time hebben we een schip op de helling en noem maar op, wat je hebben wil. Maar die verdeling hè, die distributie voor de Derde Wereld bv. om dat goed te doen moeten we dat goed voor elkaar hebben. Dan krijg je natuurlijk tegenstand, want de kapitaalbezitters willen dat niet. Die kunnen dat ook niet toestaan, want dat betekent hun ondergang.

Eduard Sirach.

Eduard Sirach heeft een keer kandidaat gestaan voor de gemeenteraadsverkiezingen. Hoe kan dat, een raden-kommunist die kandidaat staat voor de gemeenteraad? Kijk, toen was hij nog geen raden-kommunist. Dat was in de jaren twintig en toen zat hij bij de kommunistiese partij. Toen je die oppositie tegen Stalin had, toen Trotski naar Alma Ata verbannen werd, toen was het hoofdbestuur van de CP gewoonweg pro-Moskou. Dus daar kreeg je oppositie tegen en daar zat Sirach ook bij. Toen zeiden ze: "Wat wil je nou met die Trotski?" Toen zei hij: "Ik wil alleen de waarheid weten, waarom wordt zo'n man als Trotski, die toch een erkende revolutionair is, die met Lenin heeft samengewerkt en met zoveel anderen, waarom wordt die verbannen?" Als je zegt dat je een demokratiese partij hebt gevormd, dan mag je dat toch weten, dan moet je dat zelfs weten. Dat is vanzelfsprekend. Ja, toen had je de heibel gaande hè. Toen kreeg je die oppositie.

Is hij eruit gezet of is hij er zelf uitgegaan?

Nou ja, uitgezet, je had het toen zo gek, je was geroyeerd voordat je wakker werd. Toen kwam hij langzamerhand met een groep van opposanten op die radengedachte, want je las natuurlijk over Kroonstadt. Trotski heeft daar wel in Kroonstadt de zaak in mekaar gerammeld. Daar was hij fout aan. Daar had je natuurlijk ook de opposanten tegen. Herman Gorter, Anton Pannekoek, noem ze allemaal maar op. En nog andere intellectuelen.

Welke groepen van raden-kommunisten had je hier?

Je had de groep van Sirach, die gaf dan Spartacus uit. Dat was de Linkse Arbeiders Oppositie, LAO. De LAO-Rotterdam noemden we dat. Ja en in Amsterdam had je ze natuurlijk ook. Ik geloof die groep van Lopez Cardozo, niet die groep van Frits Kief. Dat is me altijd onduidelijk gebleven, of die wel zuiver op de graad was. Frits Kief was een duitser, die hoorde bij de zogenaamde KAP, Kommunistiese Arbeiders Partij. Maar die KAP die deed niks, dat was anderhalve man en een paardekop. Maar aktief? Nee. Hij was daar graag het baasje over. Kijk als hij nou werkelijk met de radengedachte bezielde was, die Frits Kief, dan had hij onmiddellijk aansluiting moeten zoeken. Anschluss. Maar dat deed hij niet. Hij heeft de zaak min of meer afgebroken en later, na de bevrijding, bleek dan dat hij bij de politieke recherche hoorde. Ik vond het altijd een duistere figuur, ik wist niet of hij nou voor de hollandse of voor de duitse inlichtingendienst werkte.

Hij was duitser en hij sprak perfekt Duits maar ook perfekt nederlands. Hij kon heel goed een artikel in elkaar draaien. Ik heb hem gekend als jongen van 16, 17 jaar. Hij noemde zich ingenieur, maar bij mijn weten is hij nooit ingenieur geweest, hij heeft een opleiding gehad hier in de Tamboerstraat als elektriciën. Ik zeg: een vakman hoor. Want bij het verlaten van de school kreeg hij nog een onderscheiding, een gouden horloge of zoiets omdat hij de beste leerling was. Hij had een goed verstand van politiek, maar ik weet het niet, nee. En dan lag hij met Sirach in de clinch. En dan probeerde hij als een soort van Van Burink Sirach uit de tent te lokken. Dan vroeg hij "Waar was jij toen?" en toen hoorde ik Sirach eens vertellen: "Toen? Toen was ik mitter op de hollandse vloot, maar waar was jij toen?" Zulke mensen heb je altijd, die lopen in de arbeidersbeweging rond om de zaak uit te dagen.

David Wijnkoop was als de dood voor Sirach. Ik heb hem een keer meegemaakt, David Wijnkoop. Hij sprak in het Verkooplokaal die kleine Jood met die sik en hij had Sirach allang gezien hè. Wijnkoop had het altijd over "de massa". Ik hoor hem nog zeggen: "de massa" en Sirach staat halverwege de vergadering op en loopt doodkalm naar het podium. Alles dacht bij z'n eigen: Ojee, nou zal je het meemaken. En Sirach liep achter die bestuurstafel en greep één van die glazen met water, toen nam hij een paar slokken, zette het glas weer neer en wandelde weer kalm terug. Dat moet je je voorstellen hè. Die kleine David Wijnkoop zat z'n eigen te bevuilen. Je moet nou niet denken dat het altijd met geweld ging.

Kees

Er is door een aantal mensen die sympatiek stonden tegenover de linkse beweging een overval gepleegd op iemand die geld transporteerde. De man die dat geld transporteerde was ook een sympatisant van de linkse beweging. Hij werkte op een groot kantoor en moest regelmatig geld vervoeren. En aangezien men in de arbeidersbeweging altijd wel geld kon gebruiken, deed men een poging om die man het geld te ontfutselen. Eén van die mensen, Janus Koren, had wel eens met de politie te maken gehad. Die had met dit soort dingen wel ervaring, want hij verkeerde in de kriminele sfeer. Aan de andere kant was er Frits Kief, de latere man van "De Vlam", dat was de man met de principiële inhoud, hij was raden-kommunist. Frits Kief zag mogelijkheden om een deel van het geld te gebruiken voor de propaganda van het raden-kommunisme. Die overval ging zo: met de man die het geld vervoerde werd een afspraak gemaakt. Hij begaf zich naar het centrum van de stad, naar de Grote Markt bij het Steiger. Hij overhandigde in een urinoir aan een andere man de tas met geld. Samen gingen ze naar een achterliggende steeg en daar werd enig lichamelijk letsel toegebracht aan de geldloper en die ging terug naar zijn eigen route die hij moest lopen en daar begon hij te schreeuwen. Maar toen was de overvaller met het geld al vertrokken. Na veel speurwerk en trammelant, ondervraging e.d. is het dan toch uitgekomen dat het een in elkaar gezette overval was. De bewuste mensen zijn opgepakt en Frits Kief kreeg 1½ jaar gevangenisstraf en Janus Koren kreeg 2 jaar. Die overval was aanleiding om een aanval te doen op de linkse beweging in Rotterdam. Alle linkse mensen en zeker die van de kommunistiese partij werden voor rovers en dieven uitgemaakt. Een typies voorbeeld dat dergelijke dingen altijd uitgespeeld worden tegen de arbeidersklasse. Principieel ben ik niet tegen het in beslag nemen van ons eigen geld uit banken e.d.. Stalin paste in zijn

jeugd, voor de revolutie, ook dat soort methoden toe om geld te krijgen voor de russische kommunistische partij. Maar je kan het niet als strijdmiddel propageren.

Hoe is het eigenlijk uitgekomen?

Dat is nooit helemaal duidelijk geworden, maar de man die het geld vervoerd heeft, heeft zwakke momenten gehad. Ze hebben hem onder hevige druk gezet, ze hebben direkt een verband gelegd naar de linkse beweging omdat hij betrokken was bij de raden-kommunisten. Dat is later uitgekomen. Ze zijn die man helemaal gaan doorlichten, toen zijn ze in die richting verder gaan zoeken en hebben hem onder druk gezet. Het is met arbeiders zo, dat als ze dan nog idealisties zijn, dat ze over dat idealisme ook erg dikwijls praten. Ook het omgaan met het geld heeft bij het uitkomen van deze zaak een rol gespeeld. Het waren mensen die jarenlang niet in bezit geweest waren van financiële mogelijkheden en die dan plotseling over de schreef gaan, die veel dingen kopen en daardoor opvallen. Toen de politie eenmaal de draad te pakken had van: het zit in de rooie hoek kwamen deze dingen tegelijkertijd te voorschijn.

ONAFHANKELIJKE SOCIALISTEN

Na de mislukte revolutie van Troelstra in 1918 sloeg de verburgerlijking pas goed toe in de SDAP. De partij zakte steeds verder weg in het moeras van het parlementarisme. Ze was voor het vreedzaam ingroeien van het socialisme in de burgermaatschappij. Bij verkiezingen moest de meerderheid veroverd worden. Cynici hadden uitgerekend dat het op die manier nog wel anderhalve eeuw kon duren voor de SDAP er was. Het ging dus in een slakkegangetje naar het socialisme. Dit reformisme lokte binnen de SDAP een hoop kritiek uit. Er ontstond een interne oppositie. En eind 1928 verzamelde die oppositie zich rond het blad "De Socialist". Woordvoerders van de linkervleugel waren: Edo Fimmen, P.J. Schmidt, Frank van der Goes en Jacques de Kadt. Ook binnen de AJC en het NVV stak de oppositie de kop op. Vooral de ontwapenings- en de koloniale politiek van de SDAP kwamen onder vuur te liggen. De oppositie verweet de SDAP-leiding een blind vertrouwen in de Volkenbond. Ze vond dat de SDAP meer en meer in het kielzog van het burgerlijk pacifisme terechtgekomen was. De oppositie wilde terug naar het strijdbare anti-militarisme van vroeger. Ook wilde de SDAP maar schoorvoetend toegeven aan het onafhankelijkheidsstreven van de indonesiese bevolking. De oppositie was er voor om Indonesië los te maken van Nederland en wel onmiddellijk. Maar er was nog veel meer. De crisis had inmiddels toegeslagen en de oppositie vond dat de partij niet werkeloos toe kon blijven kijken, hoe de regering de bevolking langzaam kaalplukte. Het was de hoogste tijd voor buitenparlementaire aktie. Daarbij bestond er onder de opposanten veel sympathie voor de Sovjet-Unie. Daar was men inmiddels begonnen aan het eerste vijf-jarenplan en van crisis of werkeloosheid was geen sprake.

De linkse oppositie wilde van de SDAP weer een strijdbare arbeiderspartij maken, de SDAP naar links trekken als het ware. Maar de leiding gaf de oppositie daartoe geen kans. Op het kongres in april 1931 werd De Socialist in de ban gedaan. Uiteraard liet de oppositie zich niet de mond snoeren. Een paar maanden later verscheen "De Fakkel". Nu was de partijleiding het zat en ze eisten de uitsluiting van de oppositie. Op het Paaskongres in 1932 werd de hele oppositie geroeyeerd. Deze uitgespuwden richtten in één ruk door de Onafhankelijke Socialistische Partij op, de OSP. Bij de stichting telde de partij al gelijk zo'n 7.000 leden. Het beloofde heel wat te worden. Ook in Rotterdam werd er natuurlijk een afdeling opgericht. Bij de oprichtingsvergadering in de grote Nutzaal aan de Oppert meldden zich die avond al gelijk zo'n 260 leden aan. Vooral veel jongeren, al dan niet uit de AJC, voelden zich aangetrokken tot de OSP. Net als in de SDAP werd ook in de AJC de oppositie buiten de deur gezet. Op 19 juni 1932 richtten een aantal uitgestoten jongeren het Socialistisch Jeugd Verbond op, het SJV. Het SJV zocht de samenwerking met de OSP "teneinde de strijd voor haar jeugdprogramma en tegen militarisme en fascisme met succes te kunnen voeren". Het SJV hield zo'n beetje het midden tussen de AJC en de Communistische Jeugd Bond. In maart 1935 ging de SJV samen met de Revolutionaire Jeugd Bond op in het Revolutionair Socialistisch Jeugd Verbond, dat verbonden was met de RSAP. Aan enthousiasme en aktiviteit was er in het begin geen gebrek. De OSP-leden haalden de ene stunt na de andere uit. In Rotterdam werden er aan de Maasbruggen poppen van Colijn en Hitler opgehangen op een plaats waar de politie ze niet één, twee, drie kon weghalen. Voor de Kamerverkiezingen van 1933 werd het Stieltjesplein helemaal ondergekalkt met OSP-leuzen, een prima stukje vakwerk. Helaas zette de uitslag een domper op de feestvreugde. De OSP haalde maar 27.476 stemmen, te weinig voor een zetel. De grote doorbraak was uitge-